Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 235 (10527) | 1977 чылдың октябрь 6, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

> *Чаа Конституция — бо дээрге совет күрүнениң бүгү алдан чылдар дургузунда хөгжүлдезиниң мөөңнеттинген түңнели деп чугаалап болур. Ол болза Октябрьның чарлаан идеялары, Лениниң чагыглары амыдыралда чедиишкинниг-биле боттанып турар дээрзин чайыннанчаа-биле херечилеп турар.*
>
> ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының чедиги сессиязынга Л. И. Брежневтиң илеткелинден.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязы

ЧОН—КОНСТИТУЦИЯНЫҢ ЧАЯАКЧЫЗЫ

Октябрь 4-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Национальдар Совединиң каттышкан баштайгы хуралы доозулган соонда, 15 шакта Дээди Советтиң палаталарының ийи ангы хуралы эгелээн.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелинде — совет кижилерниң хамаатылыг эргелериниң база хосталгаларының ёзулуг манифестизинде бүрүнү-биле илереттинген Советтер чуртунуң бүгү делегейге төөгүлүг чаалап алышкыннары дээш сорук кириишкин, патриоттуг чоргаарал, партияның база Совет чазактың политиказынга изиг чүүлдүгзүнүүшкүн — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Конституция комиссиязының Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң депутаттарга болдурган бодалдары ындыг.

Илеткелди чугаалажып көөрү совет кижилерниң бодалдарының болгаш чүткүлдериниң чаңгыс эптиин, оларның коллективтиг бодалы болгаш коллективтиг тура-соруу ССРЭ-ниң чаа Үндезин Хоойлузунуң төлевилелинде бүрүнү-биле сиңниккенин, коммунистерниң ленинчи партиязын долгандыр ыяк сырый каттышканын көргүзүп турар чаа Конституцияны хүлээп алыры чурттуң амыдыралынга төөгүлүг үе-чада болур, коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга чугула үе-чада болур дээрзинге бүзүрелди сапал бергеннер илергейлеп турар.

Эш Л. И. Брежневтиң совет улустуң чаагай чоруунуң дугайында, социалистиг демократияны сайзырангайжыдарының болгаш быжыглаарының дугайында улуг сагыш салышкынны сиңниккен илеткелин депутаттар бедик-биле үнелевишаан, ССРЭ-ниң чаа Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин ажылдап кылырынга Леонид Ильич Брежневтиң хууда улуг салышкынын онзалап демдеглеп турар. Социалистиг Ада-чуртунуң күчү-шыдалын эрес-шудургу күш-ажылы-биле быжыглаар, СЭКП-ның XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар, Улуг Октябрьның 60 чыл оюн коммунистиг тургузуушкунунуң бүгү-ле участоктарынга чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуур дээш совет ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның шиитпирлиин дугайын олар медеглеп турар.

Эвилел Совединиң хуралы

Эвилел Совединиң хуралы Кремльдиң Улуг ордузунга болган.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, Г. В. Романов, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, Я. П. Рябов** оларны депутаттар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Эвилел Совединиң даргазы депутат **А. П. Шитиков** хуралды даргалаан.

Сессиялар аразында мөчээн депутаттарның тураскаалын чыылганнар ёзулаан.

Үнгеннерниң орнунга соңгуткан депутаттарның бүрүн эргелерин мандат комиссиязының хынааның дугайында мандат комиссиязының даргазы депутат **Х. Ш. Бектургановтуң** илеткелин Эвилел Соведи дыңнаан. Чаа соңгуткан депутаттарның бүрүн эргелерин хүлээп көөр деп Эвилел Соведи доктааткан.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелиниң дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнче депутаттар кирген.

Украинаның Компартия ТК-зының бирги секретары депутат **В. В. Щербицкий** санал бериишкинни эгелээн. Улуг Октябрьның 60 чыл оюнуң бүдүүзүнде Совет күрүнениң чаа Конституциязын хүлээп алыр харысалгалыг болгаш хүндүлүг сорулга бо төөгүлүг сессияның бүгү киржикчилеринге онаашкан-дыр деп ол чугаалаан. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелин улуг кичээнгей-биле болгаш сагыш-сеткилдиң өөрүшкүлүг хөлзээшкини-биле дыңнадывыс. Ниитилел хөгжүлдезиниң нарын чорудулгаларын онза делгереңгей-биле болгаш ханызы-биле анализтээп, фундаментальдыг теоретиктиг түңнээшкиннер, политиктиг түңнелдер, ёзулуг партийжи чоруктуң база ылаптыг гуманизмниң ёзузу — ол бүгү чүүлдер ук илеткелди чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң шылгарангай документилериниң одуруунга тургузуп турар. Эш Л. И. Брежневтиң илеткели үндезинниг салып турар программылыг характерлиг болуп турар болгаш ону бүгү совет улус, бүгү дешпилгелиг кижи төрелгетен улуг сонуургал-биле база сеткил хайныышкыны-биле уткуур.

Октябрьның идеялары, улуг баштыңчы болгаш башкы В. И. Лениниң өлүм чок чагыглары чаа Конституция төлевилелинде эң-не долузу-биле сиңниккен деп, оратор онзалап демдеглээн. Оон кол чүүлү — оон ханы болгаш ёзулуг демократизми-дир.

Республикага Конституция төлевилелин чугаалажып көөрү калбаа-биле база хостуу-биле, политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалынга эрткен, ажыл-херекчи болгаш боттуг характерлиг болган. Украинага ону чугаалажып көөрүнге 35 миллион хире кижи—херек кырында назы четкен бүгү хамаатылар шуптузу кириишкен деп, депутат дыңнаткан.

Эң-не нарын айтырыгларның бирээзи — национал айтырыгның шиитпирлээр талазы-биле Коммунистиг партияның канчаар-даа аажок улуг тургузукчу ажылының түңнелдерин бистиң Конституциявыс тодаргайы-биле илергейлеп турар, оон өндүр улуг хаара тудукчу күжү ында болуп турар деп, В. В. Щербицкий уламчылаан. Сайзырангай социализмниң үе-чадазында национал харылзааларның хөгжүлдезиниң марксисчи-ленинчи анализин эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде бердингени, СЭКП-ның ленинчи национал политиказының ёзулуг тиилелгезин бүзүрелдии-биле көргүстүнген. Ол болза делегей ужур-дузалыг, марксизм-ленинизмниң эртине-байлаанга шылгарангай салышкын-дыр. Чаа Конституция — бистиң чаңгыс аай совет хөй национальдыг күрүневистиң гимнизи.

Октябрь революциязының ачызында, бистиң чуртувустуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының бот-бодунга интернационалчы дузалажылгазының ачызында украин улус бодунуң салым-чолунуң бүрүн эргелиг ээзи болу берген деп, оратор медеглээн. Республиканың ажылчы чоннары Үндезин Хоойлунуң төлевилелин чугаалажып көрбүшаан, орус улустуң улуг-хуузунга таварышкан улуг төөгүлүг рольду бедик-биле үнелээн. Оон революстуг энергиязы, коммунизмниң херээнге бердингени, патриотизми болгаш интернационализми ана бистиң эргип четпес делгем социалистиг Ада-чуртувустуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының шын сеткилдиг хүндүткелин чаалап берген.

Украин ССР-ниң ажылчы чоннарының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедиишкиннерин депутат доңчузу-биле көргүскен. Бүгү улустуң чугаалажып көрүп турарының үезинде киирген болгаш Конституция комиссиязының хүлээп алганы немелделер-биле база тодарадылышкыннар-биле кады ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алырын ол саналдаан.

Индирде—СЭКП МХК-ның бирги секретары депутат **В. В. Гришин.** ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы сессиязы бистиң чуртувустуң чыл демдеглелинге онза черни ээлээр. Октябрь революциязының соонда Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң эрткен 60 чылдыг алдарлыг оруунга ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алыры төөгүлүг шылгарангай чада болур —деп, ол чугаалаан.

Дээди Советке чугаалажып көөрү-биле киирген Конституцияның төлевилели болза, партияның Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Л. И. Брежневтиң бодунуң удуртулгазы-биле болгаш идепкейлиг киржилгези-биле кылган улуг чогаадыкчы ажылдың түңнели болур.

Конституция төлевилели ажылчы чоннарның делегейде баштайгы күрүнезиниң политиктиг болгаш социал-экономиктиг улуг чедиишкиннерин долузу-биле боттандырган, совет тургузугнуң амыдыралчы улуг күжүнүң дугайын херечилээн, оон ангы талазы-биле сорулгаларының өскерлиш чогун чарлап тургускан. Сайзырангай социализмниң ниитилелиниң бүгү делегейге төөгүлүг чаалап алышкыннарын бадыткавышаан, төлевилел коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле улам ыңай бурунгаар шимчээшкинниң чугула баштайгы негелделерин бодунга сиңирип алган.

ССРЭ Конституциязының төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көргени хөй-нийти болгаш политиктиг улуг болуушкун, бистиң ниитилеливистиң ёзулуг демократизминиң херечизи болган. ССРЭ Конституциязының төлевилелин долузу-биле деткээш, совет кижилер бистиң партиявысты болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, партияның болгаш күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы, тайбың болгаш коммунизм дээш сыным чок демиселчи эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан Төп Комитетти долгандыр чаңгыс эптиг сырый каттышканын база катап бүзүрелдии-биле көргүскен.

Конституция төлевилелин Москвага чугаалажып көргени улуг көдүрлүүшкүн-биле болган. Бүгү чурттуң ажылчы чоннары-биле бир дөмей, найысылалдың ажылчы чоннары Конституция төлевилелин, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдерин, СЭКП-ның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын изиг-биле деткээнин илереткеннер. Москвачылар ССРЭ Конституциязының төлевилели ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның, бүгү совет улустуң, Совет Эвилелиниң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының тура-соруун, эрге-ажыктарын болгаш күзелдерин илереткен деп демдеглээн.

Конституция төлевилелин чугаалажып турда, улустуң чаа чогаадыкчы көдүрлүүшкүнүнүң дугайын, социалистиг чарыштың күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүң дугайын чугаалап тургаш, оратор мынча деп демдеглээн: беш чылдың ийиги болгаш оон-даа өске чылдарының онаалдаларын 1977 чылдың ноябрь 7-ге чедир доозар деп бүдүрүлгелерниң мурнакчыларының патриотчу инициативазын деткивээн ындыг коллектив найысылалда чок. Ындыг хүлээлгелерни улус ажыл-агыйының бүгү адырларында чартык миллион хире ажылчы чоннар хүлээп алганнар.

Москваның ажылчы чоннарының өмүнээзинден В. В. Гришин Конституция комиссиязының киирип келген ССРЭ Конституциязының төлевилелин хүлээп алыр деп саналды киирген.

Чүгле совет улустуң эвес, харын бүгү делегейниң кичээнгейиниң төвү болу берген улуг болуушкунуң киржикчизи болганын бистиң кижи бүрүзү кызыгаар чок өөрүшкү-биле медереп билген деп, Казахстанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары депутат **Д. А. Кунаев** бодунуң саналынга медеглээн. Сессияда дүүн бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Пленумунга чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп көргени амгы үениң төөгүлүг документизи болур чурттуң чаа Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин чугаалажып турар-дыр. Бистиң чаа Конституциявыстың канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазы эш Л. И. Брежневтиң ханы утказыг, делгереңгей болгаш тодаргай илеткелинде чайынналчаа-биле тодараттынган.

Социалистиг демократияның бүгү улусчу шынчызын диалектика талазы-биле үндезилеп болгаш бүгү тала-биле илереткеш, коммунизмче бистиң бурунгаар бүзүрелдиг шимчээшкинивистиң хоойлу ёзугаар базымын илереткеш, Леонид Ильич бодунуң илеткели-биле марксизм-ленинизмниң эртине-байлаанга шылгарангай салышкынны киирген.

Владимир Ильич Лениниң идеяларынга, СЭКП-ның Программазында чүүлдерге, партияның XXIII, XXIV, XXV съездилериниң шиитпирлеринге үндезилеттинген ССРЭ-ниң чаа Конституциязының сессияга чугаалажып көөрү-биле киирген төлевилели болза социал-политиктиг, ниитилел болгаш философия бодалының эң байлак үнер дөзү, Улуг Октябрьның херээниң, улуг Лениниң херээниң тиилелгезиниң эң-не ат-алдарлыг бүзүредиишкини болур.

Чаа Үндезин Хоойлунуң төлевилелиниң барык-ла одуруг бүрүзүнүң артында улустуң коллективтиг угааның болгаш тура-соруунуң, бистиң Ада-чуртувустуң, социалистиг бүгү дем каттыштырылгазының бузулбас күчүзү болгаш бедик ат-алдары, оон шенеттинген авангардының — Лениниң улуг партиязының күчүлүг сорук киирикчи болгаш организакчы күжү ынаныштыы-биле туруп турар.

Бодунуң хемчээлиниң талазы-биле туруп көрбээн улуг чугаалажып көрүүшкүнүнүң үезинде казах улус, хөй национальдыг Казахстанның бүгү ажылчы чоннары Конституция төлевилелин партактивтер, күш-ажылчы коллективтер хуралдарынга, чер-чер Советтериниң сессияларынга, парлалгага улуг сонуургал-биле чугаалажып көрген болгаш ону изиг-биле чүүлдүгзүнүп көрген. Республиканың ажылчы чоннары эвээш эвес саналдарны болгаш күзелдерни илереткен. Оларга Конституция комиссиязы эң-не улуг кичээнгейни салган. Ол саналдарның шыннары ажылчы чоннарның политиктиг чедиишкинниин, бедик медерелдииниң болгаш харысалгалыының бүгү хавызын билип алырынга арганы берген.

Бистиң бүгү улустарывыстың, оон иштинде казах улустуң салым-чолунга магалыг үе болган Улуг Октябрьның алдарлыг 60 чылында чаа Конституцияны хүлээп алганы улуг ужур-дузалыг болган деп, Д. А. Кунаев онзалап айыткан.

Совет эрге-чагырганың чылдарында казах улустуң улуг чедиишкиннерин депутат тодаргайлаан болгаш республика беш чылдың ийиги чылын чедиишкинниг доозар деп медеглээн.

Совет эрге-чагырганың 60 чылдарының дургузунда бистиң маадырлыг улузувустуң партияның удуртулгазы-биле чорааш чедип алган чүүлдерин Хоойлуда айтып, быжыглаан чорук биске улуг өөрүшкү болгаш ат-алдар-дыр деп, Москва облазының «Электросталь» электрометаллургия заводунуң каң эзилдирикчизи депутат **В. Д. Постников** чугаалаан.

ССРЭ Конституциязының төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көрүп турарының үезинде Москва чоогунуң күш-ажылчы коллективтери Наро-Фоминск районунуң «Юбилейжи шалыпчы ээлчегни — шалыпчы ёзу-биле доозар!» —деп, кыйгырыг-биле ажылдап турар ажылчы чоннарынга Леонид Ильич Брежневтиң байырлыг чагаазы немелде курлавырларны дилеп тывары массалыг болдурарынче сорук киирген. Кижиге бүзүрел ону сорук киирер деп улустуң чугаалап турары-даа шын-дыр. Областың ажылчы чоннары ол эгелээшкинни деткээн болгаш Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткууру-биле чаа-чаа сорулгаларны айыткаппар. Үлетпүр бүдүрүлге коллективтери ам 10 айларның даалгаларын мурнунда айытканы ышкаш ийи эвес, а үш хүн бурунгаар күүседири дээш демисежип турар.

Ол Москва облазының ажылчы чоннарының күзел-соруун илеретпишаан, чаа Конституцияны хүлээп алыры ажылчыннарның чаа-чаа эгелээшкиннерин болдурарынга күчүлүг идиг бооп, СЭКП-ның XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге кижи бүрүзүнүң үлүүн улам улгаттырарын бүзүреткен.

Леонид Ильич Брежнев бодунуң илеткелинге чаа ниитилел тургузуушкунунуң түңнелдерин, совет демократияның чедиишкиннерин эң-не долузу-биле көргүспүшаан, алдан чылдар иштинде чурттуң эрткени алдарлыг оруунуң бүгү үе-чадаларының үзүлбес холбаалыын чайынналчаа-биле көргүскен деп, СЭКП-ның Ленинград обкомунуң бирги секретары депутат **Г. В. Романов** чугаалаан. Бистиң ажыл-херээвистиң шынныынга эң улуг идегел-биле быжыглаттынган улуг чедиишкиннер совет күрүнениң эң-не эчис сорулгазы кылдыр коммунистиг ниитилелди тургузарын Үндезин Хоойлуда айтып, быжыглааның ол онзалап демдеглээн.

Ленинград хоорайның болгаш Ленинград областың ажылчы чоннары Конституция төлевилелин чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнүп, Коммунистиг партияны долгандыр боттарының бузулбас сырый каттыжылышкынын база катап херек кырында бадыткап, көргүскеннер. СЭКП-ның иштики болгаш даштыкы-даа политиказын ажылдап кылыр, боттандырар талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң шылгарангай ажыл-чорудулгазының канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазын депутат онзалап демдеглээн. Тайбың дугайында ленинчи декрет Совет чурттуң делегейге баштайгы базымы болганын оратор чугаалаан. Ынчангаш алдан чыл эрткен-

(Уламчызы 2-ги арында).

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУНГА ТУРАСКААДЫП

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылын байырлаарывыс юбилейлиг чылда чурттуң амыдыралынга төөгүлүг болуушкун — ССР Эвилелиниң чаа Конституциязын хүлээп алыры. Чоннуң бүгү-ниити чугаалажып көргени соонда, ылавылаттынган болгаш неметтинген ССРЭ Конституциязының төлевилелин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга чүүлдүг деп көрген болгаш ам ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязында чугаалажып турар.

Бо сессия ССРЭ-ниң чаа Конституциязын (Үндезин Хоойлузун) хүлээп алыр. Ол төөгүлүг болуушкунга тураскааткан байырлыг митинг республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи — «Каа-Хем» разрезке дүүн болган.

Эртенгиниң 7 шак ажыл чорда-ла бүдүрүлгениң кызыл-булуңунга разрезтиң дагжылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чыглып келген.

Байырлыг митингини ында партия эге организациязының секретары В. Г. Тещуков ажыткаш, СЭКП Кызыл хоорайкомунуң бирги секретары А. И. Пожидаевке сөс берген.

— Октябрь 3-те болган СЭКП ТК-ның Пленуму «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелиниң болгаш ону бүгү улустуң чугаалажып көргениниң түңнелдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Конституция комиссиязының Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин дыңнаан болгаш ол илеткелди бүрүн долузу-биле чүүлдүг деп доктааткан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң дүүн эгелээн сессиязы чаа Конституцияны хүлээп алыр. Ол— бистиң чуртувустуң төөгүзүнде онзагай болуушкун-дур — деп, илеткелчи демдеглээш, хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилериниң кайы хире бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарын чугаалаан. Ылаңгыя «Каа-Хем» разрезтиң, «Росводромнуң» демир-бетон кылыглар заводунуң, даараныылга фабриказының, «Тыва сүт тудуг» тресттиң автобаазазының коллективтери Улуг Октябрьның 60 чылында алган хүлээлгелерин ажыр күүседип, мурнакчы ажылдап турар.

Индирде —экскаватор машинизи Н. М. Дресвянников:

— ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ам болуп эртип турар сессиязының ажыдыышкын хүнүн бистиң коллективтиң ажыл-ишчилери четтикпейн манап турдувус. Ам каш-ла хонгаш чаа Үндезин Хоойлувусту номчуй бээр бис. Ындыг төөгүлүг болуушкунга сорук киргеш, улам соруктуг ажылдап, чылда 55 муң тонна хөмүр-даш бээр хүлээлгевисти хуусаа бетинде ажыр күүседир бис.

— ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Конституция комиссиязының Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелиниң болгаш ону бүгү улустуң чугаалажып көргениниң түңнелдериниң дугайында» илеткелин бистиң коллективтиң ажыл-ишчилери улуг кичээнгей, сонуургал-биле телевидение дамчыштыр дыңнап, көрүп, солуннардан номчудувус. Ылаңгыя Леонид Ильичиниң: «Чаа Конституция —бо дээрге Совет күрүнениң бүгү алдан чылдар дургузунда хөгжүлдезиниң мөөңнеттинген түңнели деп чугаалап болур. Ол болза Октябрьның чарлаан идеялары, Лениниң чагыглары амыдыралда чедиишкинниг-биле боттанып турар дээрзин чайыннанчаа-биле херечилеп турар»—дээни чаа Конституциявыстың ужур-утказын улам шыңгыы-биле тодаргай көргүзүп турар-дыр. Анаа улам сорук киирип, оңгу беш чылдың ийиги чылының планныг ажылдарын Улуг Октябрьның 60 чылында күүседиптиннер—деп, БелАЗ-540-ниң чолаачызы В. Грива коллективтиң кежигүннерин кыйгырган.

Даг участогунуң начальниги В. Еременко, чолаачы С. Федченко, разрез директору Ю. Евдокимов болгаш митингиге санал берген оон-даа өске эштер ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болуп эртип турар сессиязының хүннеринде каш дакпыр күженишкинниг ажылдаарынче коллективтиң кежигүннерин кыйгырган.

Ол — мурнакчы бүдүрүлге коллективиниң Улуг Октябрьның 60 чылынга төлептиг белээ болур.

М. КАЛЧАН.

ЧУРУКТА: митинг үезинде. **В. АМЫРНЫҢ** фотозу.

КЕЛИР ҮЕГЕ БҮЗҮРЭЭР БИС

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң ханы болгаш бүзүрелдиг илеткели бистиң чуртувустуң кайгамчык улуг чедиишкиннериниң, социалистиг демократияның дээди тиилелгезиниң дугайында бодандырды. Мен—шаг-шаандан бээр Амурнуң эриктеринге чурттап келген хөй эвес нанай улустуң төлээзи мен. Октябрьның Улуг революциязынга чедир нанайлар өлүп чидеринге чедир кызагдаткан чораан. Бир буржуаз төөгүчү бистиң дугайывыста: «ол бичии аймактарның рассазы-даа, төөгүзү-даа чок, төөгүте изи-даа артпас» деп бижээн.

Ам нанайлар улуг Совет Эвилелиниң улустарының аразында бодунуң чуртунуң төөгүзүн кады бижижип турар. Ону мээң өг-бүлемниң төөгүзүнден тода көрүп болур. Дуңмам Лида биология эртемнериниң кандидады, Байкалдың байлактарын камгалап, кадагалаарының айтырыгларын шиитпирлежип турар. Вера—партия ажылдакчызы, Людмила—уруглар эмчизи. Костя, Игнат, Семен, Георгий, Люба олар Ыраккы Чөөн чүктүң арга-ыяш-химия үлетпүрүнүң төвүн, аныяк хоорай—Амурскини туттунуп турар. Мээң аваамны Совет күрүне Маадыр-ие деп хүндүлеп адаан.

Каяа, кандыг чуртка бодуун аңчының оглу чогаалчы болу бээр аргалыгыл? Мээң номнарым чүгле орус дыл кырында эвес, харын француз, испан, англи дылдарда үнген. «Делгем Амур» деп трилогиям дээш мени РСФСР-ниң М. Горький аттыг күрүне шаңналын тывыскан.

Мээң өг-бүлемниң салым-чолу дег чолдуг өг-бүлелер Амур девискээриниң үндезин чурттакчыларының аразында эвээш эвес.

Г. ХОДЖЕР.

ЫРЛАП ЧОР МЕН

Тываларның хостуг үнүн чоргаар ырлап
Дыңнаваннар дыңназын дээш, көрзүннер дээш
Элеп, түреп базымчадан аңгыжыраан
Эктим бедик, хөрээм хостуун ырлап чор мен.

Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы Степан Агбаанович Сарыг-оолдуң бо ырызы дыка-ла ханы утказыг, дээштиг болганынга ам-даа сеткил ханып, өөрүп чоруур мен. Ол чүгле ёзулуг чаа амыдыралдан төрүттүнген ыр. Ол ынаныштыг хоойлувуска араттарның чоргааралын, хей-аъдын көргүскен ыр.

Чылдар билдиртпейн эртип-ле тур. Чаа амыдыралывыс чыл келген тудум улам чаагайжып орар. Оон херечизи кылдыр чугаалаар, бадыткаар чүвелер-ле хөй.

Мээң ада-ием шаанда улуг лама Хамбы-Хелиңниң хоюн кадарып чорааннар. Ынчан 12—13 харлыг бичии турган-ла ачам-биле аалдар кезип, хелечиктеп эгелээн мен. Докпан-оол чаңгының чылгызын-даа кадарып чордум.

1929 чылда шериг хүлээлгеже мени кыйгырткан. Хып дээн аныяк үем ол. Шеригге турган музыкага хандыкшаан турган мен. Кочетовтуң армиязының рота командири Семён Григорьевич Коровин мээң «караам ажыдып» музыкаже улам сундулаткан. Оон эгелээш-ле ноталы номчуп, хөгжүм херекселдеринге ойнаптар апарган мен. 1932 чылда шеригниң үрер хөгжүмүнүң дирижёрунга чедир мергежидим.

48 чыл дургузунда уран чүүлге бараан боол келдим. Амгы Тываның чаагай амыдыралын деңнээр чүве тыппастыр мен. Сураглыг япон режиссёр Акира Куросаваның тургусканы «Дерсу Узала» деп кинога кол рольду ойнаавым база-ла ССРЭ Конституциязының 46 чүүлүнде: «...Ол эрге Ада-чурт болгаш делегей культуразының күрүне болгаш хөй-нийти фондуларында үнелиг чүүлдерни ниитиге чедингир болдурары-биле культура-чырыдылышкын албан черлерин хөгжүдери болгаш оларны чурттуң девискээринге таарыштыр сайгара тургузары-биле, даштыкы күрүнелер-биле культура харылзааларын калбартыры-биле хандыртынар» деп бижээнинге дүгжүп турар.

«Дерсу Узаланы» ойнааным бир талазында, таварылга база болган. Акира Куросава ол таварылганы харын херектиг таварылга деп санаан чүве. Бо кинодан аңгыда «Мосфильмниң» «Алмаз кокпалар», «Чугаалажыылам, акый» болгаш өске-даа киноларда база ойнап турар мен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязында хүлээп ап турар Үндезин Хоойлувустуң ачызында эртем билиглиг беш уругларның адазы, оларның сес бичии уругларының кырган-ачазы болуп, аас-кежиктиг ажылдап, чурттап чор мен.

М. МУНЗУК.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязы

ЧОН — КОНСТИТУЦИЯНЫҢ ЧАЯАКЧЫЗЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

де, бөгүн-даа, тайбың дугайында сагыш салыышкынны бистиң даштыкы политикавыстың үндезинин кылдыр көрүп, Конституцияда айтып, быжыглаан-дыр.

Улус депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгаларының айтырыгларын депутат чугаалааш, бүгү-ле бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның ажылының ажыктыг чоруун улгаттырарынга депутаттарның ролюн күштелдирер талазы-биле чаа-чаа калбак аргаларның ажыттынып турарын айыткан. Ортумак звенонуң специалистери — мастерлерниң, прорабтарның, агрономнарның, технологтарның белеткелин улам экижидериниң эргежок чугулазынче кичээнгей салырының чугулазын демдеглээн.

Ленинградтың бүдүрүлге черлери бүдүрүлге хемчээлин улгаттырар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле беш чылдың даалгаларын чединишкинниг күүседип турарын Г. В. Романов дыңнаткан. Хоорайның мурнакчы күш-ажылчы коллективтеринге СЭКП ТК-ның, эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын материалдыг, күш-ажылчы болгаш саң-хөө курлавырларны эң долузу-биле ажыглап, күчүлерни хуусаадан эрте ажыглалга киирип, күш-ажылды болгаш углап-башкарылганы организастаарын сайзыраңгайжыдып тургаш, эң эки түңнелдерни чедип алырынче партияның кыйгырыы кылдыр ленинградчылар үнелеп көрүп турарлар.

Ленинград хоорайның болгаш областың-даа ажылчын аңгызы, специалистери болгаш эртемденнери бүгү ажылчы чоннары Совет эрге-чагырганың төөгүлүг чединишкиннерин быжыглаар дээш бүгү күжүн бээрин депутат бүзүреткен.

Совет херээженнер комитединиң даргазы депутат **В. В. Николаева-Терешкова** чурттуң херээжен ажылчы чонунга үргүлчүнүң кичээнгейлиг сагыш салыышкыны дээш Коммунистиг партияга, ооң Төп Комитединге, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга ханызы-биле өөрүп четтиришкинни миллион-миллион совет херээженнерниң өмүнээзинден илергейлээн. Совет херээженнер чаа Конституцияның төлевилелин чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киришкенин ол демдеглээн. Олар солуннарга бижээн, радиога болгаш телевидениеге чугаалаан чүүлдеринге, совет херээженнер комитединге болгаш херээженнер журналдарынга чагааларынга-даа Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп көргенин илередип турарлар.

Улуг Октябрьдан тургустунган Советтер чурту күш-ажылчы кижини алдаржыдып, көдүргенин болгаш аңаа кажан-даа турбаан хостуг эргелерни болгаш аргаларны тывыскаанын депутат чугаалаан. Бистиң чуртта херээженнерниң деӊ эрге-шөлээлиг байдалы совет ниитилелдиң ёзулуг демократизминиң бүзүрелдиг бадыткалы бооп турар. Херээженнер улус ажыл-агыйының бүгү ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының чартыы болбушаан, ортумак база дээди тускай эртемниглерниң 59 хуузу. Советтер депутаттарының бүгү депутаттарының барык чартык кезии бооп турарлар. Бо залда, мында олуруп турар депутат херээженнер чурттуң дээди органының депутаттарының үштүң бири бооп турар. Бүгү-ле капиталистиг чурттарның парламенттерин катай-хаара алыр-даа болза, мында херээженнер ССРЭ-ниң Дээди Соведиңде херээженнерден эвээш бооп турар.

Херээженнер дугайында сагыш салыышкын, ооң күш-ажылын болгаш ие-херээженнерни камгалаары бистиң чуртта күрүне политиказы болбушаан, социалистиг ниитилелдиң бир кол хоойлузу бооп турар.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **М. С. Соломенцев** Совет күрүнениң хөгжүлдезинге чаа кайгамчыктыг үе-чаданың ажыттынганын чугаалаан. Бистиң улустуң улуг чединишкиннерин Конституцияда киирип, быжыглаан чорук совет ниитилелдиң коммунизмче бурунгаарлаашкынын улам-на дүргедедир. Эш Л. И. Брежневтиң марксизм-ленинизмниң идеялары-биле сиңниккен илеткели Совет Эвилелиниң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазын тодаргайы-биле, хандыр көргүзүп турар деп оратор онзалап айыткан. Тургузукчу күш-ажылдың болгаш ниитилел амыдыралының бүгү адырларынга, иштики болгаш даштыкы политикага улуг-даа, бичии-даа айтырыгларны шиитпирлээринге Конституцияда айыттынган принциптерни боттандырарының калбак программазы ооң илеткелинде айыттынган. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган чүүлдерни, Үндезин Хоойлунуң чүүлдерин хандыр бодап келгеш, совет хамааты бүрүзү бодунуң социалистиг Төрээн чуртунга, Ленинниң улуг партиязынга чоргаарланыр.

М. С. Соломенцев ССРЭ-ниң чаа Конституциязы бир үн-биле хүлээп алдынар дээрзинге бүзүрелин илереткен. Ооң кол онзагай чүүлү болза социалистиг демократияның улам ыңай калбарыышкыны болур деп ол демдеглээн. Чогум-на социализм үезинде демократия деп билиг боттуг утказынарлыг апарган. Социализм ажылчы чоннарның калбак массаларын күрүнениң херек кырында эргелеп башкарарынга киириштирген, кижиниң ёзулуг хостуг чоруун хандырган. Ук демократия күрүне эрге-чагыргазының эң-не төлээлекчи болгаш эң-не массалыг хевири болур Советтерниң ролюнуң бедээнинде онза тодаргай илерээн.

Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының айтырыгларынче оратор улуг кичээнгей салган. ССРЭ-ниң улустарының найыралы, кады ажылдажылгазы болгаш акы-дуңмалышкы чоруу — социализмниң улуг чаалап алыышкыны.

Депутат беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседири дээш РСФСР-ниң ажылчы чоннарының чарыжынга кысказы-биле доктааган. Ол ылаңгыя беш чылдың эгелээнинден бээр эрткен бүдүн чартык чыл дургузунда республикага машиналарның, дериг-херекселдерниң болгаш приборларның үш муң ажыг чаа хевирлерин тургусканын, үлетпүр продукциязының 2400 чаа хевирлерин бүдүрерин шингээдип алганын дыңнаткан. Кедээ ажыл-агыйда база хөй чүүлдер кылдынган.

Социализм үезинде бүдүрүлгениң дээди сорулгазы болур кижилерниң өзүп турар материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам долузу-биле хандырарын ССРЭ Конституциязында дүрүм ёзугаар быжыглап турар деп, депутат онзалап айыткан. Бистиң тургузуувустуң коммунистиг мөзү-шынары, ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң чаагай чоруунуң өзүлдезин болгаш бүгү талалыг хөгжүлдезин хандырар ужурлуг бодунуң социал-экономиктиг программазын амыдыралга туруштуг боттандырар дээш Коммунистиг партияның быжыг шиитпирлиин ооң тодаргай илереп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы бо төөгүлүг сессиязынга ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин изиг-биле деткээн сөстерге сеткилимниң ханызындан каттыжып тур мен деп, Грузин ССР-ниң Ингириде шай бүдүрер совхозтуң механизатору депутат **В. Г. Меунаргия** чугаалаан. Мен грузин ажылчын, колхозчу, интеллигент бүрүзүнүң сеткил-сагыжын илередип тур мен.

Чаа Хоойлунуң төлевилелинде ленинчи национал политиканың кайгамчыктыг тиилелгезин көргүскен, бистиң чуртувуста нацияларның улам ыңайгы чечектелиишкининиң болгаш чоокшулажыышкынының оруктарын дүрүм ёзугаар тодараткан деп, оратор демдеглээн. Чүс ажыт националдарның төлээлекчилери чурттап турар Грузин ССР улустарының эп-найыралының үлегер-чижээ апарган. Шаанда хааннын Россияның кыдыг-кызыгаар чери турган Грузия Совет эрге-чагырганың чылдарында сайзыраңгай республика бооп хуулган. Ооң ындыг чединишкиннери Совет чурттуң бүгү улустарының бүгү талалыг акы-дуңма дузаламчызының ачызында боттаныр аргалыг болган.

Коммунизм тургузуп турар ниитилелдиң чаа Конституциязының төлевилелинде күш-ажылдың, совет кижилерниң ажыл-ишчи чорудулгазының айтырыы улуг черни ээлеп турар дээрзи дүрүм ёзугаар болуушкун-дур деп, депутат онзалап чугаалаан. Грузин ССР-ниң бүгү коллективтери Улуг Октябрьның 60 чылынга чаа күш-ажылчы чединишкиннер-биле ужуражыр, Советтер чуртунга коммунистиг тургузуушкунну боттандырарынга чогуур салыышкынын киирер.

Конституцияның төлевилелин чугаалажып көргени партияның политиказын совет кижилерниң бүрүнү-биле деткип турарының, улус чонуң аас-кежииниң дугайында могаг-шылаг чок сагыш салыышкыны дээш СЭКП Төп Комитединге, эш Леонид Ильич Брежнев баштаан ооң Политбюрозунга ханызы-биле өөрүп четтиргениниң күчүлүг көргүзүү болган деп, ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединиң даргазы депутат **А. М. Школьников** демдеглээн. Бистиң партияның ТК-зының Чингине секретары, Совет күрүнениң баштыңы, Конституция комиссиязының Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чаа Конституцияны ажылдап кылырынга амы-хууда киирген кайгамчык салыышкынын бистер бөгүн бүгү совет улус-биле кады онза өөрүп демдеглеп турар-дыр бис. Силерниң мөгаг-шылаг чок ажыл-чорудулгаңар дээш, Ленинниң улуг херээн төлептиг-биле уламчылап турарыңар дээш чүректиң ханызындан улуу-биле өөрүп четтирдивис, эргим Леонид Ильич!

Совет ниитилелдиң политиктиг системазының хөгжүлдезиниң кол угланыышкыны болза, социалистиг демократияның улам ыңай калбарыышкыны болур деп Конституция төлевилелинде онзалап айыткан болгай.

Совет демократияның чугула хевирлериниң бирээзи — улусчу контрольду күштелдирериниң дугайында Конституцияның чүүлү принципиалдыг ужур-дузалыг деп оратор демдеглээн. Ол болза сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң мөзү-шынарындан ала-чайгаар илереп турар. Ук ниитилел улам бышкан тудум, коммунизмче чоокшулаан тудум күрүне болгаш хөй-нити херектерин шиитпирлээринге ажылчы чоннарның идепкейи улам калбарып, улустуң эрге-чагыргазы улам долу боттанып турар. Конституцияның төлевилелинде улусчу контрольдуң органнарын тургузарының чурумун дүрүмчүткен, ында күрүне контролюн ажылчы чоннарның хөй-нити контролю-биле холбаштырарын, оларның кол сорулгаларын айыткан. Ол чүүлдерни бистиң амыдыралывыстың чаа Үндезин Хоойлузунуң төлевилелинге бир-ле дугаар киирген. Ынчангаш бистиң күрүневисте улусчу контроль органнарының ээлеп турар черин ында чүгле тодараткан эвес, харын совет ниитилелге оларның өзүп турар ролюн онзалап киирген.

Эвилел Совединиң бирги хуралы ооң-биле доозулган.

Национaлдар Совединиң хуралы

Националдар Совединиң хуралы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдаар залынга болган.

Эштер **А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. В. Зимянин, К. В. Русаков** оларны депутаттар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Хурал Националдар Совединиң даргазы депутат **В. П. Рубениниң** даргалаашкыны-биле эрткен.

Сессиялар аразында мөчээн депутаттарның тураскаалын чыылганнар ёзулаан.

Үнгеннерниң орнунга соңгуткан депутаттарның бүрүн эргелерин мандат комиссиязының хынаанының дугайында мандат комиссиязының даргазы депутат **Э. А. Шеварднадзениң** илеткелин Националдар Соведи дыңнаан. Чаа соңгуткан депутаттарның бүрүн эргелерин хүлээп көөр деп, Националдар Соведи доктааткан.

Ооң соонда депутаттар Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелиниң дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнче кирген.

Совет кижилерниң бодалдарын болгаш медерелин бөгүн шынап-ла үениң эң улуг болуушкуну — ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төрүттүнери тодаргайлап турар, бистер ооң хажыттынмас нормаларын болгаш негелделерин ёзугаар чурттаар, чаяар, тургузар бис деп, Белоруссияның КП ТК-зының бирги секретары депутат **П. М. Машеров** чугаалаан. Партияның болгаш чоннуң канчаар-даа аажок улуг революстуг чаартылгаларының, өндүр улуг чаалап алыышкыннарының болгаш өжүп читпес бүдүрген үүле-херектериниң 60 чылдыг оруун төлептиг-биле түңнеп турар үе-чаданың ол бедик деннелиниң төөгүлүг болгаш политиктиг чаңгыланыышкынының кедергей калбак хаара тудуушкуну «Авроранын» кайгамчыктыг даашташкынының болгаш баштайгы беш чылдарның маадырлыг соруктуг кириишкининиң, хамааты дайынның кызыл-шериглериниң дайынчы кыйгызын болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының тиилелгелиг салюдун, Черниң баштайгы совет спутниининиң, совет кижиниң космоске делегейге баштайгы ужудуушкунунуң медээлерин болгаш амгы үе-чадада коммунистиг тургузуушкунунуң соруктуг кириишкиниг күш-ажылчы ёзузун ол бодунда тудуш кылдыр каттыштырып турар.

Совет кижилерниң амгы салгалдарының салым-чолу адаарганчыг. Коммунизмче шимчээшкинниң бүгү улусчу Конституцияда быжыглаан программазын тургузарының шуут киржикчилери болур аас-кежиктиг болдунар арга оларга таварышкан. Бодунуң чонунуң чаңгыс эп-сеткилдиг күзел-соруун илергейлээр, сагыш-сеткилди хайныктырып келир күрүне-эрге актызын — Советтер чуртунуң Үндезин Хоойлузун хүлээп алыр эң-не хүндүлүг сорулга, эң-не өндүр алдар биске, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга онаашкан-дыр. Чеченчидин чугаалаарга, мандатка ат салыр, социал депшилгениң өндүр улуг чединишкини болуп турар сайзыраңгай социализм ниитилелиниң характерин хоойлужудуп бадылаар апаар-дыр бис.

Ооң ыңай оратор Белоруссияның ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер дег, чаа Конституция төлевилелин канчаар-даа аажок улуг сонуургал-биле чугаалажып көрген деп дыңнаткан. Ол ёзулуг-ла бүгү улусчу референдумга республиканың бүгү-ле назы четкен чону херек кырында шуптузу киришкен.

Партияның, ооң XXV съездизиниң айтыышкыннарынга дүүштүр, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң дорт удуртулгазы-биле болгаш хууда киржилгези-биле ажылдап кылган Үндезин Хоойлунуң төлевилелиниң допчу, тодаргай чүүлдеринде сайзыраңгай социализмниң алыс утказы илереттинген, ооң херек кырында боттуг чүүлдери, хоойлулары болгаш негелделери, чүге-даа аштырбас күчү-күжү, бистиң тургузуувустуң төнүп читпес күштери болгаш болдунар аргалары четче-бүрүнү-биле тодараттынган.

Ооң-биле чергелештир, чаа Конституцияның чаагай төөгүлүг сорулгазын — бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң күчүлүг социал дүргедедикчизиниң сорулгазын баш удур тодаргайлап турар келир үениң угланыышкыны төлевилелдиң чүүлдеринде колдап турар деп, оратор уламчылаан.

П. М. Машеров амыдыралдың бүгү-ле талаларынга республиканың чединишкиннерин көргүскеш, хөй националдыг социалистиг Төрээн чуртунуң бүдүрер ажыл-херектеринге салыышкынын көвүдедиринче республиканың ажыл-ишчилериниң чүткүлдүүн демдеглээн.

Чаа совет Конституция — ол дээрге совет кижиниң, совет тургузугнуң, амыдыралдың социалистиг овур-хевириниң ёзулуг гимнизи-дир, бистиң интернационалчы акы-дуңмалышкы чорувустуң, совет улустарның мөңге, бузулбас найыралының гимнизи-дир деп, Узбекистанның Компартия ТК-зының бирги секретары депутат **Ш. Р. Рашидов** онзалап демдеглээн. Ынчангаш совет парламентиниң депутаттары бистер шуптувус Леонид Ильич Брежневтиң кедергей ханы утказы, ленинчи ёзу-биле сагыш-сеткилди хайныктырып келир илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнадывыс. Ол болза ленинчи идеялар-биле сиңниккен, социалистиг күрүнениң, социалистиг демократияның хөгжүлдезиниң оруктарының дугайында ленинчи чагыгларны бодунда сиңирген шылгараңгай документ-тир.

Узбекистанның ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер ышкаш, чурттуң чаа Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин изиг-биле деткип база чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп турар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязын ажылдап кылырынга болгаш тургузарынга хуузунда канчаар-даа аажок улуг салыышкыны дээш эш Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни бөгүн бис бо бедик индирден база катап илергейлеп тур бис деп, оратор медеглээн.

Чурттуң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин чер болганынга хостуу-биле, ёзулуг ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып көөр арганы тургусканын демдеглээш, депутат төрээн Коммунистиг партияны долгандыр совет улустуң сырый каттышканын, ленинчи Төп Комитеттиң иштики болгаш даштыкы политиказын кызыгаар чокка деткип, чүүлдүгзүнүп турарын көргүскенин дыңнаткан.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын байырлыг ёзулал-биле хүлээп алыры Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл болур оюнуң бичии-ле мурнуу чарыында болуру улуг утка-шынарлыг дээрзин Ш. Р. Рашидов ооң ыңай чугаалаан. Улуг Октябрьның дайынчы мөзү-шынары совет улустуң хүн-бүрүдеги ажыл-херектери-биле бадыткаттынып турар болгаш моондаа соңгаар мөңгези-биле бадыткаттынар апаар. Ол бүгү делегейниң социал чаартылгаларынга ханы салдарын чедирген болгаш ындыг салдарны чедирерин үргүлчүлеп-даа турар.

Оратор республикада ажыл-херекчи болгаш чогаадыкчы чоруктуң кодурлуушкунун чугаалааш, Узбекистанның ажылчы чоннары бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун, продукцияның шынарын бедидеринче угланган чаа-чаа патриотчу эгелээшкиннерни кылып турарын демдеглээн. Амгы үеде үлетпүрнүң он-он муң ажылдакчылары бо беш чылда ийи беш чылдың даалгаларын күүседири дээш демисежип турар. Бо сессияның ажыттынарынга чедир узбек хөвенчилер Төрээн чуртка дөрт миллион тонна хөвенни дужааганнар. Бүгү совет улус ышкаш, Узбекистанның улузунуң ындыг чединишкини — ниитилелдиң бүгү талазынга депшилгениң кажан-даа көзүлбээн темпизин социализмниң хандырганының бүзүрелдиг херечизи-дир.

Бистиң улустарывыстың бузулбас найыралы, оларның кажан-даа үрелбес чаңгыс эвии — Совет эрге-чагырганың, Коммунистиг партияның улуг чаагай чаалап алыышкыны болур. Чаа совет Конституцияда айыткан чүүлдер баштайгы сөстериниң эгелээш, сөөлгү чүүлдеринге чедир улуг Ленинниң тургузукчу идеяларын амыдыралга бадыткап турар. Ол дээрге, ооң эң-не улуг ат-алдарлыы болгаш улуг тургузукчу күштүү деп чүвени көргүзүп турар-дыр.

Ленинградтың «Киров завод» каттыжыышкынының вальцовщиги депутат **И. Я. Прокофьев** чүве чугаалааш, мынча дээн: чаа Конституцияның төлевилели ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң күзел-соруун барымдаалаан деп бүзүредирин бо улуг индирден чугаалаарын мээң эштерим чагааппар.

Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы партияның идегелдиг чөленгиижи бооп келген болгаш бооп-даа турар. «Киров заводтуң» төөгүзү Совет күрүнениң революстуг демиселдиң болгаш Совет күрүнениң экономиктиг база камгалал күчү-шыдалының бүгү үе-чадаларын көрүнчүк ышкаш көргүзүп турар. Баштайгы «фордзон-путиловецтен» эгелээш, ковунуң 300 аът күштүг тракторунга чедир бистиң ажылчын коллективиниң эрткен оруу ол-дур.

Чединишкиннерниң кол-ла магадылалы — трактор тудутжуларының кайгамчыктыг күш-ажылчы коллективи бооп турар. Ол коллектив күрүнениң эң нарын айтырыгларын шиитпирлеп шыдаар аргалыг. Ынчангаш төлевилелде күш-ажылчы коллективтерниң улуг ролюн, калбак эргелерин болгаш хүлээлгелерин айтып турар черин ленинградчыларның онза чугулалап деткип турары таварылга эвес.

Совет ажылчын кижиниң кайы хире өскерлип, кайы хире өскенин көрүп көрүңер! Кажан кызыл путиловчулар баштайгы Ада-чурт тракторларын эптеп үндүрүп турар үеде олар боттарының ажылчыннарын даштыкыже өөредип чорудуп турган. А чүгле бо чылын безин «Киров заводтуң» даштыкыда төлээлери муң-муң даштыкы специалистерни өөреткен.

Индирде — ажылчы чоннар депутаттарының Донбасс область Совединиң күүскомунуң даргазы депутат **Д. М. Гридасов.** Бистиң Төрээн чуртувустуң амыдыралында төөгүлүг чугула болуушкун — ССРЭ-ниң чаа Конституциязын бадылаарынга киржири депутат бүрүзүнге улуг аас-кежик, бедик хүндүткел-дир деп, ол демдеглээн.

Эш Леонид Ильич Брежневтиң ханы утказы, эртемге үндезилеттинген илеткели, Советтер чуртунуң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин байырлалчыг байдалга, ажыл-ишчи ёзу-биле чугаалажып көрүп турары бо сессияның киржикчилериниң, совет кижилерниң сеткил-сагыжынга кезээ-мөңгеде артар.

Донбасстың ажылчы чоннары чаа Конституция төлевилелин улуг кичээнгей, ханы сонуургал-биле өөренип көрген. Олар шупту Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын изиг-биле деткип турарын илергейлээн дээрзин оратор демдеглээн.

Донбасстың күш-ажылчы коллективтери Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартканын депутат дыңнаткан. Сессияның ажыттынган хүнүнге чедир бүдүрүлгениң муң-муң мурнакчылары чыл планын күүседипкен. Областың үлетпүрү тос айларның планнарын хуусаа бетинде күүседип, Төрээн чуртка он-он миллион рубльдиң продукциязын немей берген.

— Чаа Конституцияның чүүл бүрүзүн бүгү сеткилимден чүүлдүгзүнүп, ССРЭ-ниң улустарының найыралын, чаңгыс эвии болгаш сырый каттыжыышкынын бадыткап турар, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи мерген национал политиказын быжыглап турар чүүлдерин онза сагыш-сеткил кодурлуушкуну-биле бадылаар мен — деп, «Карагандауголь» комбинаттың «Михайловская» шахтазының комплекстиг бригадазының бригадири депутат **Я. Мусагалиев** медеглээн. Совет улустарның ленинчи найыралы, чаңгыс эви болгаш бот-боттарынга дузалажылгазы бистиң күжүвүстүң төттүнмес үнер дөзү болур.

Бистиң чугаалажып турарывыс Конституция төлевилели ажылчы чоннарның инициативазын хөгжүдериниң, бүгү аргаларын болгаш талантыларын чечектелдирериниң дугайында ленинчи сагыш салыышкын-биле долдунган. Бистиң партиявыс ажылчынның адын алдаржыткаш, ооң байдалын база ат-алдарын бедии-биле кодуруп үндүрген. Кижилерни күш-ажылы-биле, ачы-хавыяазы-биле алдаржыдып турар.

Партияның болгаш Совет күрүнениң ол сагыш салыышкынын болгаш кичээнгейин бис, совет шахтёрлар хүн-бүрү билип чоруур бис. Дагжы өг-бүле бүрүзү бо хүн бай-шыдалдыг, аас-кежиктиг чурттап, келир үеже бүзүрелдии-биле көрүп турар. Шахтер коллективи бүрүзүнде ханы интернационализм, коллективизм, бот-боттарынга эш хуузунуң дузаламчызы, ажыл-херекчи чорук болгаш амыдыралдың совет хевириниң өске-даа шынар болган чүүлдери быжыы-биле бадыткаттынып тургустунган. Дагжылар культурлуг, эртем-билиглиг, политика талазы-биле чедишкен кижилер апарган. Оларның күш-ажылы инженерлерниң болгаш техниктерниң күш-ажылынга улам-на чоокшулажып турар. Бистиң каттыжыышкынывыстың ажыл-ишчилери бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга, күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң бүгү херектерин шиитпирлээринге киржип турар.

Чаа Конституцияның төлевилелинде социал-экономиктиг эргелерниң калбак системазын чарлаан болгаш материалдыг магадылаттынган деп, ооң соонда санал бергеш, ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри **В. П. Елютин** онзалап демдеглээн. Оларның аразында эң чугулазы — ажылдаар эрге болур. Ол эргеде ам профессияны шилип алыр эргени база немээн. Системазын В. И. Ленинниң, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Совет эрге-чагырганың баштайгы хүннеринден эгелээш тургузуп келген, өөренир эрге-биле ол чорук чарылбас холбаалыг. Амгы үеде ССРЭ-де өөредилгениң бүгү хевирлеринде 94 миллион совет хамаатылар хаара туттунган. Улус ажыл-агыйында 24 миллион тускай эртемниглер ажылдап турар.

Марксизм-ленинизм үндезиннеринге хевирлеттинген аныктарны өөредири болгаш кижизидери бистиң чуртувуста эртем талазы-биле ханы болгаш гуманныг шинчилиг болу берген. Чүгле школага, өөредилге системазынга ында бистиң ниитилеливистиң төттүнмес үнер дөзү болур бодунуң угаан-бодал овур-хевириниң болгаш характериниң шынарының ындыг онзагай чүүлдерин совет кижи алган. Ол бүгү чаалап алыышкыннар ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелинде илереттинген. Өөредилгениң совет системазын улуска тургускан болгаш коммунизмниң бедик идеалдарынга бараан болган.

Бүдүрүлгениң эртем-биле харылзаазын быжыглаар, бистиң улуг үевиске төлептиг тускай эртемниглерни белеткээр дээш бүгү эргежок чугула чүүлдерни совет дээди школа кылыр деп, оратор бүзүреткен.

Леонид Ильич Брежневтиң утказының талазы-биле тодаргай, ханы илеткелин дыңнап ора, чурттуң амыдыралында дыка-ла улуг өскерлиишкиннер болган-дыр деп бодап ордум деп, Ленинабад областың Ходжент районнуң Урунходжаева аттыг колхозтуң ферма эргелекчизи, депутат **Х. Ходжибоева** сессияның индиринден медеглээн. Бистиң колхозувусту безин ап көрээл. 1936 чылда бис күрүнеге чүгле 480 тонна чиг хөвең дужааган бис. А эрткен сезонда ооң бүдүрүлгези 6 муң тонна ажыг болган. Ындыг өскерлиишкиннер бүгү адырларда болгулаан.

Бис ону Советтер чуртунуң улустарының найыралының болгаш акы-дуңмалышкы чоруунуң, улустуң чаагай чоруунуң дугайында төрээн Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың могаг чок сагыш салыышкынының ачызында чедип алган бис.

Юбилейлиг чыл биске СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, оңгу беш чылдың онаалдаларын күүседир дээш күжениишкинниг демиселдиң чылы болган. Күш-ажылчы энтузиазмның чижектериниң дугайын чугаалап тура, юбилейлиг чылда мал ажылының ажыл-ишчилери сүт бүдүрерин барык ийи катап улгаттырарын шиитпирлээн деп, оратор демдеглээн.

Бүгү совет улус-биле домей адырның ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин изиг-биле чүүлдүгзүнүп көрген деп, ССРЭ-ниң өңнүг металлургия министри, депутат **П. Ф. Ломако** демдеглээн. Ол төөгүлүг документини чугаалажып көөрүн олар боттарының мурнунда туруп турар тодаргай сорулгалар-биле холбааннар.

Чурттуң кол байлаа болза, чер, ооң байлаа минералдыг болгаш чиг-эт курлавырлары болур деп, Конституцияның төлевилелинде айыткан. Ол байлакты камгалаары болза совет кижи бүрүзүнүң эң чугула сорулгазы болур.

Казып тып турар чиг-этти — өңнүг ховар болгаш улуг үнелиг металлдарны, улам-на долу болгаш комплекстиг ажыглаарының дугайында, а ол ышкаш оларны казып тыварын бедидериниң дугайында партияның айтыышкыннарын күүседир талазы-биле адырда чорудуп турар ажыл дугайын министр чугаалаан. Амгы үеде министерствонуң бүдүрүлге черлеринде бүдүрүп турар кол металлдарның үнезинден дөрттүң бир кезиин эдеринчи продукция берип турар.

Ынчангаш чаа Үндезин Хоойлунуң чүүлдерин боттандырып чорудары кончуг улуг экономиктиг ужур-дузалыг болур деп, оратор онзалап демдеглээн. Ооң-биле кады чиг-этти комплекстиг ажылдап кылыры болгаш үлетпүрнүң боктарын болбаазырадып кылыры долгандыр турар бойдустуң хирленириин чайладырынга арганы бээр. Ол дугайында Конституцияның төлевилелинде онза кичээнгейни салган.

Тюмень областың Ханты-Мансы национал округунуң Кондинское район эмнелгезиниң карак эмчизи, депутат **М. Т. Киселеваның** саналынга демдеглээни болза, сессияның ажылын бүгү совет кижилер, даштыкы чурттарның депшилгелиг хөй-ниитизи улуг кичээнгей-биле хайгаарап турар. Чаа Конституцияны бүгү делегейге өөренир, чугаалажыр, тайылбырлаар апаар. Үндезин Хоойлуну бис Улуг Октябрьның 60 чылы оюнда хүлээп ап турарывыска чоргаарланмас арга чок. Ында социалистиг тургузугнуң дээди принциптери, амыдыралдың совет хевириниң чединишкиннери болгаш артык шынарлары, бистиң күрүнениң тайбыңга ынакшылдыг мөзү-шынары илереттинген.

ССРЭ Конституциязының төлевилелин чугаалажып турар үеде совет улустуң илереткен күзел-чүткүлүн эш Л. И. Брежневтиң бүгү талазы-биле үндезилээн, чайынналчак илеткелинде онза тодаргай көргүскен деп, ол медеглээн. Бистиң хөй национал чаңгыс аай күрүневистиң мөзү-шынарын чаа Үндезин Хоойлуда онза тодаргай көргүскен. ССРЭ болза совет улустуң чаңгыс аай күрүнези, бүгү нацияларны болгаш биче улустарны коммунизм тургузуушкунунуң ниити херээнге сырый каттыштырып турар. Социал-экономиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезиниң амгы бедиктерин бүгү совет республикалар чогум-на акы-дуңма сырый каттыжыышкынының ачызында чедип алганнар.

Бистиң амыдыралывыс нефть тывыкчыларының, тудугжуларының, балыкчыларның, аңчыларның, ыяш белеткекчилериниң кайгамчыктыг чединишкиннериниң дугайында чаа медээлерни хүн бүрү экеп турар. Ол болза ажылчы чоннарның чаагай чоруу дээш сагыш салыышкынынга оларның харыызы, Советтер чуртунуң чаа Конституциязын оларның деткип турары-дыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алыры чаа Конституция социалистиг тургузугнуң, амыдыралдың совет хевириниң улуг чаагай үнезин, совет улустуң күзел-чүткүлдерин болгаш салым-чаяанын илередип, бистиң ниитилелдиң амыдыралчы күжүн болгаш кайгамчыктыг чединишкиннерин, ооң ёзулуг кижизиг мөзү-шынарын, ханы демократчы чоруун бадыткап турар-дыр деп, Арменияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары **К. С. Демирчян** медеглээн. СЭКП-ниң дээди сорулгазы — бүгү чүвени кижиге, ооң чаагай чоруунга бараалгадыр дээш сорулгазын чаа Конституция бүрүнү-биле илередип турар.

Конституцияның чүүл бүрүзү соруктуг киришкин-биле, коммунизмниң идеалдарының тиилелгезинге улуг бүзүрел-биле сиңниккен. Ол социалистиг интернационализмниң хажык чок принциптеринге тургустунган, интернационалчы мөзү-шынарны көргүскен. Чаа Конституция ССРЭ-ниң даштыкы политиказының ленинчи принциптерин, бистиң социалистиг күрүневистиң чайгылыш чок, тайбыңга ынакшылдыг угланыышкынын дүрүм ёзугаар быжыглап турар. Ук Конституция коммунизм тургузуушкунунга төөгүлүг үе-чада бооп, делегей социализминиң дуржулгазының ниити эртине байлаан улам байыдып турар болгаш хосталга, демократия, быжыг тайбың болгаш социал депшилге дээш бүгү делегейниң ажылчы чоннарының демиселинге чаа күчүлүг идиги бээр.

Совет Арменияның ажылчы чоннары, коммунистери болгаш партия кежигүнү эвестери, бүгү армян улус СЭКП ТК-ның май болгаш октябрь Пленумнарының шиитпирлерин, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин, чурттуң Дээди Совединиң сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң кылган илеткелиниң чүүлдерин болгаш түңнелдерин бир үн-биле чүүлдүг деп санап, изиг-биле деткип турар.

* * *

Дүүн ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок VII сессиязы ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

АЖААЛДАНЫ АМ-ДАА КҮШТЕЛДИРЕР

(Хову ажылдарының хүн демдеглели)

Тываның Статистика эргелелиниң медээзин ёзугаар алырга, октябрьның 3-ке чедир республикага 145 муң гектар черниң тараа культураларын кестирер турган 118,9 муң гектарын ажааган болгаш 99,9 муң га черни бастырган.

Сөөлгү неделяның дургузунда бир хонукта ортумаа-биле үш муң га черниң тараазы бастыртынган.

Тараа ажаап алыышкыны эң кудуку байдалда чоруп турар районнарга Таңды, Бии-Хем болгаш Каа-Хем олар хамааржыр. Бо районнарда амдаа 12—14 муң гектар черниң тараазы кестинмээн.

«Россия», «Революцияның чалбыыжы», «Саян», «Хадың» совхозтарда тараа ажаап алынмаан шөлдер ам-даа бар. А «Бүрен» совхоз дөрт муң га шөлүнүң чүгле 1900 гектарын бастырган. Хар чаарынга чедир хөй эвес үе артканын өөренип көргеш, ажыл-агыйлар амдыгааштан эгелеп темпизин бедидер ужурлуг. Хожудаашкын дүжүттү бүрүнү-биле чидирерингe чедирип болур.

Тараа бастырылгазының темпизин бедидери ажыл-агый бүрүзүнден негеттинип турар. Бо сорулганы күүседирде комбайн бүрүзүн ажыглап, янзы-бүрү чылдагааннардан ооң ажыл чок турар чоруун болдурбас херек. Ылаңгыя дүжүт ажаалдазын дооспайн турар ажыл-агыйлар бо талазы-биле чогуур хемчеглерни алыр ужурлуг.

Дүжүт ажаалдазының темпизиниң чамдык ажыл-агыйларда хожудап турар чылдагааны — шаңнарда ажылды багай организастап турарында. Тараа кургадыр комплекстерни, тараа арыглаар машиналарны дүн-хүн чок ажылдадыр, бо ажылга чамдык организацияларны болгаш чурттакчы чонну хаара тудар херек.

Дүжүт ажаалдазы-биле чергелештир үрезин урар ажылды база чорудары хүннүң чугула айтырыгларының бирээзи. Бо хүннерге чедир республикага белеткээр ужурлуг үрезинниң чүгле 30 хуузу бар. Ылаңгыя Өвүр, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнар эвээш үрезин уруп алганнар. А Эрзин район бо талазы-биле бичии-даа ажыл чорутпаан.

Күскү чер аңдарылгазы бистиң республикада база хожудаашкынныг чоруп турар. Бо хүннерде ооң чүгле 37 хуузу күүсеттинген. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларында темп кошкак. Дүжүт ажаалдазынче хаара туттунмайн турар «Сүт-Хөл», «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтарда күскү чер аңдарылгазы четпес чоруп турары элдеп.

Бо хүннерде республиканың хову-шөлдеринде байдал тараажылардан улуг күжениишкинни негеп турар. Кижи бүрүзү юбилейлиг чылдың дүжүдүн чидириг чок ажаап алыр дээш ажылды улам күштелдирер херек.

ОКТЯБРЬ-60

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

СОҢГУ ОСЕТИЯ

ЧОГААДЫКЧЫ, ТУРГУЗУКЧУ АЖЫЛ

О. БАСИЕВ,

Соңгу-Осетия АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Бистер онгу беш чылды улуг көдүрлүүшкүннүг эгелээн бис. Ооң баштайгы чылында кылдынган ажыл-иштиң түңнелдерин үндүрүп тура, Соңгу Осетия бүгү чурт-биле кады ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларынга, улустуң чаагай чоруун бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннерлиг боор, бистиң тура дүшпес бурунгаар шимчээшкинивиске база бир херии базымны кылган деп хөөрем чокка чугаалап болур.

Республиканың ажылчыннары, тараачыннары болгаш интеллигенциязы партияның XXV съездизиниң шиитпирлеринге боттарының шалыпчы, сорук кириишкининиг ажыл-иши-биле харыылап турарын дараазында чамдык чижектер көргүзүп турар.

Республиканың үлетпүр ажылдакчылары продукция бүдүрер болгаш сайгарар планны ажыр күүсеткен. Пландан ажыр 7,6 миллион рубльдиң янзы-бүрү кылыгларын сайгарган. Бүдүрүлге хемчээли 1975 чылга удур 4,1 хуу улгаткан. Үлетпүрге арыг орулга барык 6 хуу немешкен.

Ыяк бодап кылган социалистиг хүлээлгелерде эртем-техниктиг революцияны улам шапкынчыдарын болгаш продукцияның шынарын бүгү талалыг экижидерин көрген. Заводтарда болгаш фабрикаларда, рудниктерде болгаш тудугларда цехтерни, участоктарны чаартып, бүдүрүлгени автоматчыдып база механизастап, ажылды организастаарын сайзыраңгайжыдып, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап турар.

1976 чыл биске шынарны улам экижидериниң чылы болган: 51 кылыгларга күрүнениң Шынар демдээн тывыскан. Ниитизи-биле бистиң аттестастаашкынга кирер ужурлуг бүгү продукциявыстың дөрт хире хуузу — 107 хевириниң барааннарынга ол бедик үнелелди берген.

Республиканың транспортунуң болгаш харылзаазының ажылдакчылары даалгаларны база чедиишкинниг күүсеткен. Мебель кылыр «Казбек» каттыжыышкын, электри лампазы кылыр «Электроконтактор», Камбилеевтиң химия, «Магнит», машина тудуушкунунуң, пневмо дериг-херекселдериниң, «Победит», заводтарның, Моздоктуң гардина кылыр заводунуң болгаш Алагирниң пассажир автобүдүрүлгезиниң дээш өске-даа коллективтерниң ажылында бүдүрүлгениң ажыктыын улгаттырган болгаш продукцияның шынарын экижидерин чедип алган. Садонуң коргулчун-цинк комбинадының дагжылары чүгле планны эвес, харын база социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүсеткен.

Соңгу Осетияның тараажыларынга 1976 чыл рекордчу чыл болган. Бистиң республикага тараа чыылдазы 318 муң тонна четкен. Ооң иштинде кукуруза — 131 муң тонна болган. Ол хире хөй тарааны республика кажан-даа ажаап ап көрбээн. Кол культуралар — кукуруза, кызыл-тас, тарымал тоорук, картофель, ногаалар, кат-чимистер, виноград, бахчи культураларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелер база чедиишкинниг күүсеттинген. Бистиң республиканың ындыг чедиишкиннеринге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев байыр чедирген. Көдээ ажыл-агыйның дыка хөй ажылдакчылары Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнатканнар.

1977 чылда боттарының социалистиг хүлээлгелерин ёзугаар көдээ ишчилер 330—340 муң тонна тарааны бүдүрер болгаш 147 муң тоннадан эвээш эвес тарааны күрүнеге садар ужурлуг. Бүдүрүп үндүрер тараа аймааның чартык хире кезин бистиң кол культуравыс — кукуруза болур ужурлуг. Картофель, ногаалар, кат-чимистер, тарымал тоорук болгаш виноград садар талазы-биле эрткен чылдың деңнелин ажар хүлээлге алдынган.

Мал ажылының ишчилери боттарының мурнунда оон-даа бедик сорулгаларны салган ажылдап турар. Олар эът бүдүрерин болгаш садарын 12 хуу, тодаргайлаарга, 2.700 тонна көвүдедир, сүттү — 4.100 тоннага, куш чуургазын — 10 миллионга улгаттырарын хүлээнгеннер. Бо хире улуг хүлээлгелерни күүседирде кызымаккай ажыл-иш, сырый организастаашкын херек деп чүвени эки билир бис. Ынчангаш малдың болгаш куштуң продуктулуун бедидериниң тодаргай хемчеглерин ап, ажаап алыышкынны бедик деңнелде эрттирип турар.

Республиканың улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында улуг чедиишкиннер бар. Хоорайларда болгаш суурларда хөй санныг чуртталга бажыңнары, школалар, эмнелгелер, уруглар бажыңнары, культура-амыдыралдың тудуглары көстүп келгилээн. Чер болганда чедиишкиннерниң үндезини — чогаадыкчы ажыл-иш хайныккан.

Амгы үеде партия организациялары бо бүгү чедиишкиннерни быжыглаар, организакчы болгаш политиктиг ажылга бүгү аргаларны ажыглаар дээш боттуг хемчеглерни ап чорудуп турар.

Бистер бо бүгү чедиишкиннеривиске чоргаарланып турарывыс чөптүг болбайн-аан. Ынчалза-даа чамдык бүдүрүлге черлериниң ажылы ам-даа экиживээн, соңнап турарын ажы-биле чугаалаар ужурлуг бис. Ол ышкаш сөөлгү ийи чылдың агаар-бойдузунуң таарымча чок байдалы көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге салдарын база чедирген. Ынчалза-даа бир эвес кижилерниң арга-мергежилин долузу-биле ажыглаар, политиктиг болгаш организакчы ажылды чогуур деңнелге тургузаар болза, мындыг-даа үеде чедиишкинниг ажылдап болурун практика көргүзүп турар.

САННАР, ФАКТЫЛАР

Соңгу Осетияның хоорайларынга болгаш суурларынга 1976—1977 өөредилге чылында ниити билигниң 253 янзы-бүрү школалары ажылдап турган. Оларның аразында 140 ортумак школа бар. Шупту школаларга 25300 кижи өөренип турган, а хүндүскү школаларга ажылдап турган башкыларның саны 6,1 муң кижи турган.

⊙

Соңгу Осетияда дөрт дээди өөредилге чери бар. Массалыг библиотекаларның саны 203, театрларның саны 4. Оон аңгыда 171 клуб албан черлери, 162 киноустановкалар, 8 музей бар.

⊙

Амгы үеде республикада 37 эмнелге албан черлери бар. Оларда 6890 орун салдынган. Эмнелге оруннарының санын 10 муң кижиге хамаарыштыр алырга, 117 болуп турар. Амбулатор-поликлиника черлериниң саны—103. Фельдшер, фельдшер-акушер пунктуларының саны—101.

⊙

Бистиң республиканың 63 херээженнери Соңгу-Осетин АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары, 2395 херээженнер—чер-чер Советтериниң депутаттары.

⊙

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде немец-фашистиг эжелекчилерге удур маадырлыг демиселли дээш Соңгу Осетияның 54 муң ажыл-ишчилери орденнер болгаш медальдар-биле шаңнатканнар. 60 кижиге Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тывыскан, а бир кижи—армия генералы И. А. Плиев ол атты ийи удаа алган.

ЭЭ БООР БИС

Колхозтуң шөлдериниң болгаш фермаларының ажылдакчылары чер болгаш мал ажылының продуктуларын хөйнү бүдүрер талазы-биле эрткен чылын багай эвес түңнелдерни чедип алган. Эрес-кежээ ажылы дээш 20 кижини чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан, оон иштинде комплекстиг бригаданың бригадири П. Гасиевти Ленин ордени-биле шаңнаан.

Чер ажылдыглар 2312 гектар шөлдүң бир гектарындан-на 26,5 центнер дүжүттү, а Петр Гасиевтиң бригадазының кежигүннери 1500 гектарның бирээзинден-не 46 центнер кызыл-тасты алган, бо дээрге чүгле районда эвес, харын республикада эң эки көргүзүг боор турар. Колхоз 4500 тонна тарааны күрүнеге садар планын 5220 тонна кылдыр күүсеткен.

Бистиң тараажыларывыс мындыг түңнелди чер ажылының культуразын бедидип, техниканы билдилиг ажыглап, чемишчидилгелерни хөйнү төп, мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазын ажыглап тургаш, чедип алган. Комбайнерлер П. Разуменко, Г. Бураев, А. Мясников олар хүнде 50—60 тонна тарааны бастырып турган. Бистиң күрүнеге саткан тараавыстың 50 хуузу бирги класстыы болган. Кукуруза өстүрүкчүлери база эки ажылдаан. Олар гектардан-на 40 центнер кукуруза тараазы алыр тургаш, 55 центнерни алган, ооң түңнелинде күрүнеге 2000 тонна кукуруза тараазы садар тургаш, 2450 тоннаны саткан бис. Ниитизи-биле кызыл-тас болгаш кукуруза тараазын 7670 тоннаны күрүне шыгжамырынга урган.

Мал ажылын үлетпүр үндезининче шилчидер талазы-биле улуг ажылдарны сөөлгү чылдарда чоруткан. Сүт-бараан фермаларын долузу-биле механизастаан, саанчы бүрүзү 50-50 инекти саап турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн болгаш ооң бөтүнези чиигээн. Колхоз саар инекке онаалтыр 3 муң килограммдан хөй сүттү алган, 1940 тонна сүттү күрүнеге саткан. Мурнакчы саанчылар Т. Хутаева, З. Ищенко, М. Краморова, Т. Сазонова, Ф. Дзагкоева, А. Дьяконова олар инек бүрүзүнден-не дөрт муң килограммдан хөй сүттү саггаан.

Күрүнеге эът садар планывысты ажырган бис. 540 тонна эътти саттывыс, ооң иштинде өдүрек эъди безин 240 тонна.

Ооң-биле кады мал, чер ажылында чедир ажыглаттынмайн турар курлавырлар болгаш четпестер бисте барын айтыр ужурлуг мен. Суггаттыг черлерни чедир ажыглавайн турар бис. Суггарылга хуусаазын узамдыктырып турарын, чемишчидилгелерни ажыглаар, кадагалаар ажылда четпестерниң барын билип турар бис, ону чайладырының хемчеглерин ап турар бис. Ол ышкаш бистиң саанчыларывыстың көргүзүглери улуг ылгалдыг боор турар.

Юбилейлиг чылда ажылывыста бар четпестерни чайладырының элээн дээштиг хемчеглерин ап, боттандырган. Бо чылын бистиң мурнувуста тургустунган улуг сорулгаларны колхозчулар эрестиг шиитпирлээш, күрүнеге мал болгаш чер ажылының продуктуларын садар талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседириниң бүгү үндезиннери бар, сөзүвүске ээ боор шыдаар-даа бис.

Х. ХУГАЕВ,

Моздок районда «Кызыл Осетия» колхозтуң даргазы, Ленин орденниң эдилекчизи.

ЧУРУКТА: Орджоникидзе хоорайның эрик кыдыында талазы. Х. КАБИСОВТУҢ фотозу.

ХӨЙ БОЛГАШ ШЫНАРЛЫГ

Контакторларның 16 хевиринге күрүнениң Шынар демдээн 1974 чылдың июньда тывысканда, боттарының кызымак ажыл-ижиниң түңнелин завод коллективи ынчан билген... Ындыг бедик үнелелди хөмүр-даш тыварының үлетпүрүнге херегләэр КТ-7017 «у», болгаш КТ-7023 «у» деп аппараттарга болгаш бистиң аныяк заводувустуң ындыг херекселдерни кылып алырын күзеп чорааны чаа 13 хевирлерге тывыскан.

Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылының эгезинде хүндүлүг беш-булуңчуктар-биле демдеглеткен контакторларның хевирлериниң саны 30. А ниити бүдүрүлгеде олар ам 34 хуу четкен.

60 чылдарның ортаа үезинде бистиң контакторларывыс улус ажыл-агыйының негелделерин хандырып шыдавайн, а заводувус орулга чок ажылдап турганы бодалга кирип кээр-дир. Электроаппаратура талазы-биле Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары-биле демниг ажылдавышаан, бүдүрүлгени техниктиг эде дериириниң болгаш сески беш чылда чаа техниканы шиңгээдип алырының планын завод коллективи ажылдап кылган. Заводтуң төөгүзүнде баштайгы чаартылгалар, ажылдап турар цехтерни болгаш участоктарны эде кылыры ынчаар эгелээн. Эргижирээн дериг-херекселдерни чаартып солуурунуң үези келген. Ол чорук коллективтиң ажыл-херектеринге идигни берген.

Тоску беш чылда заводка конвейерлиг, автоматтыг болгаш шуушттурулгалыг механизастаан 12 шугумну чогаадып ажыглаан, чаа технологтуг болгаш универсалдыг 250 дериг-херекселдер ажыглалда кирген. Оларның сези—бедик бүдүрүкчүлүг автоматтар.

Бо болгаш оон-даа өске хемчеглер шынар көргүзүглерин экижидеринге багай эвес түңнелдерни берген: 1971 чылдан бээр ССРЭ-ниң бүгү экономиктиг районнарынче, даштыкы 28 чурттарже заводтуң бүдүрүн чорудуп турары продукциязынга хомудал шуут чок.

Ынчалза-даа бүдүрүлгениң моон соңгааргы хөгжүлдезе чедиишкиннерге доктаавазынче бисти даандырып турар. Бүдүрүлге шөлүн улгаттырбайн тургаш заводтуң баштайгы төлевилел күчүзүн ийи катап улгаттырдывыс, а сески болгаш тоску беш чылдарда ниити продукция бүдүрери 4 катап өскен. Өзүлдениң чылда ортумак темпизи 18—20 хуу болган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3,3 хуу өскен. Ооң түңнелинде тоску беш чыл планы хуусаа бетинде—ноябрь 24-те күүсеттинген. Беш чыл планында көрдүнгенинден 1 млн. 212 муң рубльдиң продукциязы сайгартынган.

Ажылга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыры белен эвес. «Электроконтактор» заводтуң коллективинде ону чедип алырынга быжыг үндезин, шын санаашкын, куштуг тура-соруг бар. Ажыл берге-даа болза, бис ону кылып шыдаар бис. Бүдүрүлгениң ажылчын бүрүзү улуг Октябрьның 60 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш чарышта киржип турар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш завод коллективи бүгү күжүн салыр.

Х. КАНУКОВ,

«Электроконтактор» заводтуң директору.

ӨӨРҮВҮС-БИЛЕ КАДЫ

Орджоникидзе — студентилер хоорайы. Бисте эмчи, даг-металлургия, көдээ ажыл-агый институттары болгаш Коста Хетагуров аттыг күрүне университеди —дөрт дээди өөредилге чери бар. Олар өөредилгеге херегләэр чаа эт-херекселдер-биле дериттинген, библиотекаларында номнар көвей. Ол студентилерниң өөренирinge кончуг эптиг.

Бот-тывынгыр уран чүүл бисте сайзыраңгай. Хөй студентилер шии бөлгүмнеринде киржип турар.

Дээди өөредилге черлери хөй националдыг. Ында осетиннер, орустар, грузиннер, ингуштар, кабардиннер, армяннар, украиннер, латыштар болгаш бистиң чурттуң өске-даа нацияларының төлээлекчилери өөренип турарлар. Шупту-ла чаңгыс өг-бүле ышкаш чурттап, өөренип турар бис, бот-боттарывыс эп-найыралдыг, дуза чедирижиринге ынак бис. Өске нацияның оолдар, кыстары чайгы үеде студентилерниң тудугжу отрядтарынга ажылдап, боттарын эки билчип ап турарлар. Бистиң студентилерниң эртем ажылдары республикадан дашкаар безин билдингир. Студентилерниң эртем ниитилелиниң шутуму-биле бистиң чуртувустуң Москва, Ленинград, Тбилиси, Нальчик, Грозный хоорайларының студентилери-биле арга-дуржулгавысты солчуп, чагаалажып турар бис.

Дээди өөредилге черлеринден аңгыда үлетпүрнүң, медицинаның, башкының, үлетпүр-экономиканың, музыканың, көдээ ажыл-агыйның ортумак өөредилге черлери ажыттынгылаан.

Амгы үеде дөрт дээди, он үш ортумак өөредилге черлеринде 33 муң хире оолдар, уруглар өөренип турар. Бо өөредилге черлери чыл бүрүде алды муң тос чүс тускай эртемниглерни өөредип үндүрүп турар. Эрткен тоску беш чылда республиканың өөредилге черлери үжен муң хире дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни белеткээн. Шак ындыг чедиишкиннер дээрге, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызы деп билир бис.

Элла УРУМОВА,

Соңгу Осетияның күрүне университединиң студентизи, ленинчи стипендиат.

ЧЕТТИРДИВИС

...Школаны доозарда бистер, чаңгысклассчылар, чүнү кылырын үр боданмаан бис: шуптувустуң колхозка артарывыс шагда-ла шиитпирлеттинген турган. Ындыг шиитпирни үндүрер эргелиг-даа бис. Чүге дээрге школага бистер көдээ ажыл-агый машиналарын өөренген, оларны башкарарынга чаңчыккан, үнүш өстүрериниң чажыттарын база шиңгээткен турган бис.

Ынчаар болган-даа. Бистер шуптувус —чеди урук—төрээн колхозувус «Кавказтың» ховуларын сайзырадып кирипкен бис. Колхозтуң удуртукчулары бисти тергиин уткуп-хүлээп алган. Хамык чүвени баш бурунгаар белеткээн турган, хову турлаан база дерээн, кижи бүрүзүнге трактор, ажылчын хеп берген. Дуржулгалыг механизаторлар бистиң башкыларывыс, дагдыныкчыларывыс апарган.

Ол бүгү бисти хей-аът киирген болгаш бис ажылдап кирипкен бис, биске кандыг-даа бергелер коргунчуг эвес апарган. Мындыг таварылга база болган. Бистиң Эльтохово суурга 1974 чылдың май 1-ни байырлап турда, бис, чеди тракторлуг кыстар, шдар баары-биле эрткен бис. Улустуң хол часкаанындан амыраанывысты чүү дээр.

Бистиң дагдыныкчыларывыс хөй. Оларның шуптузун таныштырбас мен. Мен чүгле Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дзугоев Еруслан дугайын чугаалап көрейн. Ол бистиң-биле шагдан бээр харылзаалыг, биске үргүлчү дузалажып турар. Ооң ачызында бис боттарывысты ёзулуг тараажылар кылдыр санап болур апарган бис. Бистиң эживис апарган Еруслангa болгаш өске-даа дагдыныкчыларывыска четтирдивис.

Р. БЕШХОЕВА,

Киров районда «Кавказ» колхозтуң механизастаан звенозунуң удуртукчузу.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ӨМҮНЭЭЗИНДЕН

Республиканың тудуг организацияларының коллективтери 1977 чылдың тудуг-монтаж ажылдарының программазын ийи хонук эрте доозарын хүлээнген. Школаларның, уруглар болгаш эмнелге албан черлериниң, культура объектилериниң болгаш чуртталга бажыңнарының тудуун чогуур хуусаада ажыглалга киирер. Тудуг ажылдарының шынарын бедидер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 0,2 хуу бедидер, ниити шөлү 87,3 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын тудар болгаш ажыглалга киирер. Кылдынган тудугларның 90 хуудан эвээш эвезин «эки» болгаш «кончуг эки» демдектерге хүлээдир.

Бистиң бригадавыстың баккаап турары «Соңгуосетинүлетпүртудугнуң» девискээр эргелелиниң бажың тудар комбинадының тудугжулары бо ажыл-херекке боттарының төлептиг үлүүн киириштирип турар. Шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылының баштайгы хүннеринден эгелээш бистиң бригаданың коллективи Москваның болгаш Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң «Улуг Октябрьның 60 чылынга — 60 шалыпчы ээлчег» — деп эгелээшкинин деткивишаан, тудуг-монтаж ажылдарының ай, чыл планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан.

В. ГАДЗАЕВ,

бажың тудар комбинатта бригадир.

НАЙЫРАЛДЫҢ ОРУУ

Беш чылдың тудуглары

Оңгу беш чылдың Кавказтың кол сыннарын таварып эрткен чугула тудугларының бирээзи—транскавказтың автомагистралын ынчаар адап турар. Ол шын-даа, чүге дээрге ону бистиң чуртувустуң он-он националдарының төлээлекчилери кылып турар.

Магистральды кылып турар ол черни бурунгу тоогүчүлер «осетиннер оруу» деп адап турган. Тамара хаанның ашаа, эрес-дидим шериг баштыңы Давид Сосланның удуртулгазы-биле осетиннер Грузияның хамаарышпас чорук дээш демиселинге дузалажыры-биле бо оруктап далаш-биле чоруп турганнар. Грузияны даштыкы дайзыннардан кезээ-мөңгеде хостаарынга дузалажыры-биле орустар бо берге оруктап база эрткеннер. Грузин меньшевиктерин чурттан үндүр сывырып, Грузияга Совет эрге-чагырганы тургузары-биле хамааты дайынның чылдарында соок кыжын Кызыл шеригниң С. М. Кировка удурткан маадырлыг 11-ги армиязы бо орукту эрткен.

Рок арттың ишти-биле эрткен магистраль—осетиннерниң чүс-чүс чылдарда бодап чораан күзели ол. Чер ишти-биле кастынган бо орук Мурнуу болгаш Соңгу Осетияны тудуштуруп турар. Магистральдың кол кезээ—чер иштиниң 3660 метр узун дурттуг оруунуң тудуу чоруп турар. Рок арттың соңгу болгаш мурнуу ийлеринче орукту чыл ажыг үениң дургузунда кылып келген. Далай деңнелинден 2200 метр бедикке тоннельди кылып турары чоокка чедир-ле көскү турган. Ам граниттен бүткен 200 метр кадыг черни үттеп эрткен.

Хар көшкедеп, дагдан даштарның бадыышкынындан болгаш өске-даа айыылдардан орукту камгалаары-биле чер иштиниң кол оруундан аңгыда чамдык ажылдарны база чорудуп турар. Дүрген агымныг Ардон болгаш Лиахви хемнерин болгаш ооң адырларын кежилдир он-он улуг, биче көвүрүглерни кылып турар. Москваның, Ленинградтың болгаш Киевтиң төлевилекчилери, Ставропольдуң орукчулары, Тбилисиниң чер иштиниң орук кылыкчылары—олар шупту амгы үениң инженерлиг тудугларының дуржулгалыг специалистери. Кол магистральдың эртер черлеринде ажылдап турар бедик бүдүрүкчүлүг даг техниказын бистиң чуртувуста бир дугаар ажыглаан.

Чаа оруктуң улус ажыл-агыйынга ажык-дузазы улуг. Грузияның шериг оруундан ол кыска, чылдың кайы-даа үезинде ажыглаттынар. Ол орукту ажыглалга кииреринге, чурттуң төп районнары-биле болгаш Закавказье-биле аразынга чүък сөөртүлгезиниң хемчээли болгаш пассажирлер аргыштырылгазы каш катап улгадыр.

Бо орук сынның соңгу талазында Алаир болгаш мурнуу талазында Джав кызааларын улам чараш хевир кииргиптер. Тоолзуг чараш ол кызаалар үнүштер болгаш дириг амытаннар-биле байлак. Ынчангаш чер иштиниң оруун кылып тура, кол сынның кадагалап турары чажыт байлактарын ажыдар бис дээрзинге геологтар ынанып турар. Тайганың сериин өттүг одарлары хойжуларга таарымчалыг. Арыг агаар, аржаан сугларның үнүп чыдар чүс-чүс черлери анаа чаа-чаа санаторийлерни, дыштанылга бажыңнарын, пансионаттарны тударынче эмчилерни, курорттар талазы-биле тускай эртемниглерни бодандырып турар. Кызаалар болгаш даглар туристерге болгаш спортсменнерге дыка таарымчалыг. Зармага каскадының баштайгы ГЭС-тиң тудуун эгелээриниң белеткел ажылдарын гидротудугжулар чоруда берген. Арттың чер иштиниң оруу-биле маңнажыр муң-муң «КамАЗ»-тарның, «КрАЗ»-тарның, «Волгаларның», «Москвичилерниң», «Жигулилерниң» ыжын арыглаар күчүлүг установкаларны ажылдадырынга энергияны баштайгы электростанция бээр.

Коста Хетагуровтуң төрээн чери—Нарда аалдарны эрткеш, кезек хаялар баарынга автобус доктаады. Оон чолаачызы изиг чемниг термосту экскаватор машинизинге тудуску. Трассада ажылдап турар тудугжуларны чүгле ынчаар чемгерип болур. Алаир хоорай болгаш Джава суур транскавказтың автооруунуң төнчү уштары. Ында тудугжуларның, үлетпүр баазазының ажылдакчыларының чаагайжыды туттунган хоорайжыгаштары бедип үнгүлээн. Ындыг хоорайжыгаштар чер иштиниң оруун кылып турар черниң чанында база бар.

Бо тудугда ажылдап турар чаңгыс чер чурттугларымның-даа, чуртувустуң булуң бүрүзүнден келген мурнакчы тудугжуларның-даа аттарын хөйү-биле адап болур мен. Оларның кижи бүрүзү макталга төлептиг. А оларның шуптузун адаары берге. Чоннуң чүс-чүс чылдарда бодап чораан күзелин олар партияның болгаш улустуң тура-соруу-биле амыдыралга боттандырып турарлар.

В. ХУГАЕВ.

ЧУРУКТА: Транскавказ оруунуң тоннель кылыкчыларының баштайгы эртикчи бригадазы.

Х. КАБИСОВТУҢ фотозу.

УЛАМ СОРУКТУГ АЖЫЛДААР

Соңгу Осетияның культуразының болгаш уран чүүлүнүң ажылдакчыларынга сөөлгү бо чылдар элээн «дүжүткүр» болган. Культура-чырыдыышкынның албан черлериниң ролю өскен. Соңгу Осетияның Москвага болгаш Ленинградка эрткен литература болгаш уран чүүл хүннериниң, «Совет Мурнуу чүк» деп зона аайы-биле делгелгеге бистиң чурукчуларның чедиишкинниг киришкени — ол дээрге бистиң ниити өөрүшкүвүс-түр деп чугаалажып турар бис. Бот-тывынгыр чогаадыкчы аныяктарның Бүгү-эвилел фестивалының зона аайы-биле көрүлдези Дона-Ростов хоорайга боол эрткен. Бистиң төлээлеривис оон лауреаттар боол ээн келген.

База бир тодаргай чижек, улустуң танцызының «Алан» деп ансамблиниң ады-сураа алгый берген. Ол Москвага, Чехословакияга, Сибирьге, ГДР-ге, Абхазияга, Югославияга, Ленинградка болгаш Вьетнамга аалдап барып, солун оюннарын чонга бараалгаткан. Чаа чыл таварыштыр бистиң уран чүүлүвүстүң шолбаннары ыракны Бирмага, Сингапурга, Малайзияга аалдап чедип, оюн-концерттерни көргүскен.

Культура бажыңнарында болгаш клубтарда улусчу университеттер бар. Олар ажылчы чоннуң эстетиктиг кижизидилгезинге боттарының төлептиг улуг-хуузун киириштирип турар. Бо хүннерге чедир 204 массалыг библиотекалар, 171 клуб, 161 киноустановка, 4 музей ажылчы чонга бараан боол, чедиишкинниг ажылдап турарын демдеглээр херек.

Бистиң литературавыс база бурунгаар шапкын хөгжүп орар. Осетин литература Коста Хетагуровтуң өлүм чок ному «Осетин лирадан» эгезин алган. Ооң тургустунуп келгенинге орус классиктиг болгаш амгы совет литература улуг салдарлыг болган. Амгы үеде республикада ат-сураа алгып бар чыдар чогаалчылар эвээш эвес. Оларның номнарын чүгле Осетияда эвес, харын Москвада, Ленинградта болгаш бистиң Ада-чуртувустуң өске-даа хоорайларында парлап турар апарган. Осетин чогаалчыларның чогаалдарын болгар, поляк болгаш өске-даа хөй-хөй дылдарже очулдуруп турар.

Осетин чоннуң культурлуг амыдыралынга бир өөрүнчүг болуушкун — 1972 чылда республиканың музыка театрын ажытканы болур. Ооң сценазында «Евгений Онегин», «Демон», «Кармен» болгаш өске-даа сураглыг опералар чедиишкинниг чоруп турар.

Г. ЧЕРЧЕСОВ,

Осетин АССР-ниң культура министри.

«Четтирдивис башкы»

Тывага үжүк-бижиктиң болгаш чечен чогаалдың үндезилекчилериниң бирээзи Александр Адольфович Пальмбах Белорус ССР-ниң Витебск облазының Верхнедвинск хоорайга төрүттүнген.

1930 чылдың эгезинде Тыва Арат Республиканың төвү Кызыл хоорайга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязындан баштайгы эртемденнер белүү келген. Оларның аразынга Чөөн чүк улустарының Коммунистиг университединиң дыл кафедразының доцентизи Александр Адольфович база чораан. Ол чылдан эгелээш, А. А. Пальмбах бодунуң салым-чолун Тыва-биле холбаштырган.

Тываның революсчу намының Төп Комитединиң Политбюрозунуң шиитпири-биле А. А. Пальмбах Тывага чаа үжүк-бижикти нептередири, литературлуг дылдың терминологиязын ажылдап кылыры, грамматиканы оон ыңай шинчилээри, Тываның чаа тургустунган ном үндүрер черинге, солун үндүрүлгезинге болгаш типографияның кадрларын белеткежиринге улуг үлүг-хуузун киирип ажылдаан.

Оон дугайында Александр Адольфовичиниң чаңгыс чер чурттуглары журналист Владимир Скаланың «Витебский рабочий» солунга бижээн «Сеңээ четтирдивис, башкы» деп очеригинден билип алганнар. Ол Тыва культураның сайзыралынга улуг салдарны чедирген интернационалчы кижи дугайында кончуг солун очерк.

Очеркте А. А. Пальмбахтың тыва литератураага улуг салдарлыг болганын Тываның улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оолдуң сактыышкыннарын база киирген.

«Белоруссияга төрүттүнген эртемден «Тыва дылдың грамматиказы» дээш өске-даа ажылдарның кады кылышкан автору болур. Оон удуртулгазы-биле орус тыва болгаш тыва орус словарьлар тургустунган» деп Владимир Скала бижээн.

Очерктиң автору А. А. Пальмбахтың амыдыралындан өске-даа солун эпизодтарны киирип, Белоруссияның алдарлыг оглунга тыва чоннуң улуг өөрүп четтиришкинин илергейлеп бижээн.

Журналист В. Скаланың тыва чоннуң эң-не чоок өңнүктериниң бирээзи Александр Адольфович Пальмбахтың дугайында очериги бисти кайгаткан.

И. КОГАН,
«Днепровская правда» солуннуң корреспондентизи.

Ном болгаш номчукчу

СОНУУРГАДЫВЫС

Тываның комсомол шаңналының лауреады С. С. Сүрүң-оолдуң «Кымның оглул?» деп ному чоокта чаа парлаттынган. Бо номга хамаарыштыр бодумнуң бодалдарымны илередикседим.

Номчукчу номну садып алгаш, ооң адын көргеш, чүге-ле ынчаар адаан чоор деп бодай бээр. Номну төндүр номчааш, кижи чүвениң ужурун билип алыр. Ол-ла арында шериг азы шагдаа кижиниң фуражка бөргү чуруттунган. Кол маадыры шериг азы шагдаа ажылдакчызы хевирлиг. А ооң чанында чагаа хавы, чечектер чураан. Ол база-ла тывызык хевирлиг ханы утказы, номчукчуну чайгаар-ла сонуургадыптар болгаш дүргени номчуурунче албадаптар.

Чогаалчының шилип алган темазы чогумчалыг, чугула деп санап турар мен. Аныяк кижиниң кижи болурунга өг-бүлениң, хөй-нииитиниң киржилгезиниң ролюн ында бижээн. Кол черни моральдыг кижизидилгениң айтырыы ээлеп турар.

Кижилерниң эрес чоруун автор үлегер-чижек кылдыр онза көргүскен. Чижек кылдыр чаңгыс таварылганы ап көрээлиңер. 5-ки эгеде Кызылга автовокзал чанынга төрелден бар чыткан Хеймер-кыстың адазын ээрик оолдар үптеп турда, солдат Ак хөй ээрик улус-биле кара чааскаан маргыжып турган, ашакка акшаны эгидип бээр болгаш милицияны чалаптар...

Уран-чечекниниң талазы-биле тоожу аянныг бижиттинген Ылчын-Соянның каттырынчыг солун чугааларын автор ол олчаан дамчыткан солун. Ылчын-Соян баштай кончуг арагалаар турган. Сөөлүнде мал чидирипкеш, араганың ажыы черле чок, харысалга кудулаар деп чүвени билгеш, ону шеглээн. Ындыг малчыннар бисте база хөй болдур ийин.

Арагачы, өг-бүлезинге каржы-дошкун Сарыгбай болгаш ооң «компаниязы» кара-бажыңга барып дүжер. Ол черле чамдыктарга өөредиглиг.

Тыва улустуң «Чаражынга шай хайындырар бе, чажынга аът өртээр бе» деп үлегер сөзү бар. Ол шынап-ла шын. Тоожуда бир кескү черни ээлеп турар Хеймер-кыс (10 класс безин дооспайн чыткаш), бодундан улуг кижиге ынакшый бээр...

Перспективаны (ол кажар Сарыгбайның ынак сөзү), келир өйүн шынап-ла бодап билбейн чыткаш, чиик амыдырал сүрер ийи-таңгыс кижилер база таварышкылаар-ла болдур ийин.

Чуртталга дээрге — океандыр. Аңаа багай эжиндирер болза, чарык хеме-биле дөмей, далай дүвүнче кире бээр; эки эжиндирер болза, океан корабли-биле дөмей, кандыг-даа далайлар, океаннар чалгыы коргунчуг эвес. Харын-даа Соңгу доштуг океанның мөңге доштарындан кортпас атомнуг ледокол «Арктикага» дөмей күштүг чурттаар. Бо деңнелгени чүге ажыглааныл ынчаш? Хеймер-кыстың өөренири тергиин турган. Эмин эртир далашпайн, чуртталганы хүндүлеп, келир үеде аас-кежиин адазаң, төрелдери-биле сүмелешкен болза, кая-даа өөренип, ажылдап, аас-кежиктиг чурттаар турган. Ооң түңнелинде бирги, ийиги... ынакшылдар тыптып, бодунуң багы-биле өөредилге-даа, ажыл-даа чок арткан. Ол дээрге аныяк кижиниң частырыы деп чүвени автор тода көргүскен. Мындыг таварылгалар, ылаңгыя уругларның талазындан, эпти-ле болу бергенин эскергилээр бис.

Ада-иениң ажы-төл кижизидилгезинче сагыш салбазының дугайында чижекти бичии өөреникчи оол Кестиктиң овур-хевиринде чогаалчы көргүскен. Ол таварылга ада-иелерге көргүзүглүг кичээндириг болур, школаның хөй-нииити организацияларының ажылынга ындыг таварылга болдурбазынга дуза болур.

Тоожуга суурнуң хөй-нииити организацияларының, дружина штавының, агитквартираларның ажылдарын база киирген болза, утка-шынар талазы-биле улам эки болур ийик.

Черле чедимчелиг бижиттинген чогаал-дыр деп бодум хуумда санап турар мен.

М. САТ.

Чөөн-Хемчик.

ЧУКОТКАНЫҢ РЕВКОМУНГА

Чукот национал округтуң төвүнде — Анадыр хоорайда — Чукотканың баштайгы ревкомунга тургускан тураскаал (чурукта). Оон автору — скульптор М. Ракитин.

С. БЕЛЯВОЙНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Эмчи сестраларының кежээзи

«Эң эки эмчи сестразы» деп темалыг кежээ Бай-Тайга районнуң Культура бажыңынга эрткен. Ону район эмнелгезиниң улуг эмчизи С. Б. Оттук-оол болгаш өске-даа эмчилер организастап эрттирген.

Кежээниң киржикчилери эмчи сестралары боттарының шилип алган мергежилинге билиин хынап маргылдашканнар. Кижи бүрүзү дөрт айтырыгга шын харыыны бээр база ол ышкаш эң эки санбюллетень үндүрери дээш демисежир ужурлуг турган. Маргылдааның киржикчилери аныяк кыстар боттарының быжыг билиин көргүзүп, айтырыг бүрүзүнге дүрген болгаш шын харыыны бергеннер. Ылаңгыя В. Хууракай бирги черни, А. Күжүгет, С. Кара-Сал ийиги, үшкү черни ээлеп, тиилекчилер болган. З. Даргынның үндүрген санбюллетени эң эки деп санаткан.

В. ЧАЛБАА.

Өөреникчилерниң дузазы

Өвүр районда «Торгалыг» совхоз мал ажылдыг улуг совхозтарның бирээзи. Ында хойнуң, өшкүнүң, инектиң баш саны хөй. Оон бажын улам өстүрүп, продуктулуг чоруун бедидери—совхозтуң ажылчыннарының, тускай эртемниглериниң чугула сорулгазы. Ынчангаш келир кышка белеткел ажылдары мында бедик темп-биле чоруп турар.

Келир кышка уткуштур малдың быжыг чем-суурун тургузар талазы-биле калбарган кампанияга Чаа-Суур сес чыл школазының өөреникчилери база идепкейлиг киржип турар. Эрткен дыштаныр хүннерде школачылар бригадалары бежен ажыг гектар черниң сулазын хол-биле кескеннер. Оон аңгыда школаның башкылары, ажылчыннары 40 га черниң сулазын кескен болгаш кыштагларга ону чедиреринге биче эвес үлүүн киргеннер.

Ниитизи-биле школачылар бо хүннерге чедир 90 га черден мал чемин белеткээннер.

В. ШАРЫЙ-ООЛ.

ЮБИЛЕЙЛИГ БАЙЫРЛАЛГА КИРИШКЕН

Чиңгир көк далай кыдыында улуг ак бажың турар. Ол болза Бүгү-эвилелдиң «Орлёнок» аттыг пионер лагериниң бажыңы-дыр. Оон чаны кезээде диимиттиг. Ында 2790 оолдар, кыстар Октябрьның 60 чыл юбилейинге тураскааткан школачыларның бирги Бүгү-россия чогаадылга байырлалынга чыглып келген. Олар — область, край, республикалар болгаш зоналар аразының чогаадылга байырлалының тиилекчилери. Оларның аразында шилиттинген үш чүс ажыг аныяк натуралистер болгаш бүдүрүлге бригадаларының кежигүннери Крым станциязынче аъттанышканнар. Олар аңаа баргаш, боттарының кылыш билир мергежилдерин ында колхозтуң ажыл-ишчилеринге көргүскеннер. Аңаа Тыва АССР-ниң Балгазындан Андрей Попеляев база киришкен. А Сарыг-Сеп школазындан Антонина Чаш-оол малчыннарның маргылдаазынга киришкеш, бирги черни ап, лауреат атты чедип алган.

Боттарының күш-культуржу чедиишкиннерин Кызылдың № 7 школазының өөреникчилери Игорь Ярославцев биле Игорь Романов база бараалгатканнар. Биргизи эки футболист, өскези—эки гимнаст.

Тываның аныяк төлээлекчилери сураглыг Новороссийск хоорайга барып, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле ужуражып, олардан дыңнаан солун чүүлдерин боттарының шүлүктеринге, чуруктарынга илереткеннер. Ыраккы Мөңгүн-Тайгадан Володя Иргит Новороссийскиде акы-дуңма хөөрүн, а Бай-Тайгадан Оюн-оол Салчак ол-ла хоорайның чараш бойдузун чурааның көрүкчүлер магадааннар. Оюн-оолдуң бодунуң тыва черниң агаар-бойдузун, чонунуң ажыл-ижин көргүскен чуруктарын болгаш даштан чазап кылган чүүлдерин көрүкчүлер база үнелээн.

Оюн-оол биле Володя маргылдааның тиилекчилериниң аразында чоргаар базып чорааннар. Олар ол байырлалга лауреат деп бедик атты чаалап алганнар.

Санныг хонуктар удаар эвес, доосту бээр. Ол үе иштинде Тывадан «Орлёнок» лагеринге дыштанып барган пионерлер келген черниң ат-алдарын төлептии-биле камгалааннар. Хүннүң-не дөрт шак чартыкта пионерки болгаш комсомолчу активтиң клазынга Кызылдың № 1 школазының тоску клазының комсоргу Лариса Чусовлева, Көк-Тей школазының лектору Лида Алексеенко олар кээп, ажыл-агый дугайында чугаалажып турган. Тоогу клазынга Иймеден Володя Ондарның, Хорум-Дагның школа музейиниң директору Лора Донгактың, Чодураа школазының эки өөреникчизи Орлан Нурсаттың, Элегестен Ира Роговаяның, Турандан Юра Гилевтиң, Кызылдың № 11 школазындан Дина Кудрявцеваның өске эш-өөрү-биле арга-сүме катчып, дуржулга солчуп турарын көөр бис.

«Орлёнокта» пионер, комсомол ажылының, космонавтиканың, уран чүүлдүң, күш-культураның, конструкторларның дээш оон-даа өске 43 секциялар ажылдап турар. Туралаанынга-ла өөренип болур. Ук секцияларның башкылары арга-дуржулгалыг тускай эртемниглер. Ында композиторлар, эмчилер, кодээ ажыл-агый специалистери, эртемденнер, алдарлыг спорт мастерлери, чурукчулар дээш чок-ла кижи чок. Манаа, дыштанып турган школачылар РСФСР-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы Л. Балясная, ВЛКСМ Төп Комитединиң секретары З. Новожилова, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ужудукчу-космонавт Б. Волынов болгаш Кубань облазының СЭКП, ВЛКСМ обкомнарының коску ажылдакчылары-биле ужуражылгаларны база кылганнар.

Тываның школачылары «Мээң чуртум—ССРЭ» деп школачыларның бирги Бүгү-россия чогаадылга байырлалындан хөй медальдарны, дипломнарны, хүндүлел бижиктерни алгаш чанганнар. Оларның ындыг чедиишкининге башкыларның, пионер, комсомол ажылдакчыларының киирген үлүү улуг болбайн аан. Тываның аныяк төлээлекчилери болуп, эрткен байырлалдың түңнелинде тиилекчилер аразынга киргеш, «Тывалар—эр-хейлер!» деп макталдыг чанганы улуг өөрүшкү.

Р. ДОБРЕНЦОВА,
«Советская женщина» журналдың корреспондентизи.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ СПОРТ

ХАМЫК УЖУР ДЕТКИИРИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели совет хамаатыларының күш-дамыр кижизидилгезинге хамаарыштыр тускай доктаалдарны хүлээп ап, чогуур хемчеглерни ап чорудуп келген. Оон аңгыда ССРЭ-ниң чаа Конституциязында ол дугайында база тодаргай айыткан.

Партияның болгаш чазактың чоп ортузунга спортту масселыг болдурар дээн хемчеглеринге даянып алгаш, Улуг-Хем районда бо ажыл дугайында манаа бижикседим.

Улуг-Хем — республикада эң хөй чурттакчылыг районнарның бирээзи. Спортчу кадрлар мурнуку чылдарда манаа хөй турган. Улуг-Хемниң мөгелери Кызылга шүглүп, Улуг-Хемниң адын республика найысылалынга эртип-даа турган үелер тургулаан. 1974 чылга чедир шак ындыг спортчу тиилелгелерни улуг-хемчилер доктаамал чедип ап келген.

Сөөлгү үш чылда бо районга спорт ажылы шуут чорбастаан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Лопсанчап аттыг кубок дээш маргылдааны эрттирери чыл бүрүде чаңчыл апарган болгай. Баштайгы чылда улуг-хемчилер аңаа шырак белеткенгеш, тиилелгени чедип алгай. А сөөлгү чылда болган маргылдаага тиилекчи болур туржук, чаңгыс спортчу безин аңаа киришпээн.

Спорт ажылының бо районга чылбастаап ужуру чүл? Районнуң партия, совет, комсомол болгаш өске-даа хөй-нииити организациялары спорттуң ажык-дузазын чедир үнелевейн турарында. Бо ажылды сегидер, ону экижидер дээш үстүнде адаан организацияларның удуртукчулары чогуур хемчеглерни албайн келген. Оон уламындан райкүүскомнуң чанында спорт комитединге доктаамал ажылдаар кижи тывылбастаан. Сөөлгү үш чылда каш-даа кижи солушкан, а чоокка чедир улуг хуусаада спорт комитединиң даргазы безин чок турган.

Чаа кижини ол ажылга хүлээп алгаш-даа, аңаа боттуг дуза, деткимче көргүспес, «та канчавыт» дээн хөөннер райкүүскомнуң удуртукчуларында бар. Оон уламындан районнуң ишчилерин спортче хаара тудар ужурлуг кижилер ажылга доктаавас, үр-даа болбайн үнүп чоруй баар ийикпе, шуут ажылын каггаш чоруптар чылдагааны ында.

Бир эвес районнуң удуртукчу ажылдакчылары чаа келген эшке ажылдың уг-шиин айтып берип, өөредип, планын тургузуп, практика кырынга боттуг дузаны көргүзер болза, районга спорт ажылы черле сегир болгай. Хамык ужур—өөредииринде, деткииринде.

Ынчангаш районнуң хоочун-даа, аныяк-даа спортчулары, спорт ажылын удуртуп шыдаар дуржулгалыг эштерни томуйлап, мурнуку чылдарда чедип ап турганывыс спортчу тиилелгелерни катап эгидеринге улуг дузаны көргүзер боор деп удуртукчуларывыстан идегеп, дилеедивис.

Сүүр-оол ОНДАР,
Тыва хүрешке РСФСР-ниң спорт мастери, спортчуларның хоочун дагдыныкчызы.

КИРИП МООРЛАҢАР, ӨҢНҮКТЕР

Моол Арат Республиканың Завхан аймааның уран чүүл төлээлери бистиң республикада аалдап келген. Акы-дуңма республикадан келген артистерни Эрзин районнуң ажыл-ишчилери, партия, совет органнарның удуртукчулары, республика органнарының төлээлери уткуп алган.

Моол аалчыларны уткаанынга тураскааткан найырал митингизинге Эрзин суурнуң чурттакчылары киришкен. Улуг Октябрьның 60 чыл болур юбилейиниң бүдүүзүнде бисте аалдап келген артистерге митингиниң киржикчилери: «Кирип моорлаңар!» деп сөглеп, Совет Тываның ажылчы чоннарының мурнундан чаагай күзээшкиннерни бараалгатканнар.

Моол артистер Эрзин суурга ийи удаа концерт көргүскен. Составында чеден ажыг кижини каттыштырып турар моол артистерниң концерт программазын эрзинчилер улуг сонуургал-биле көргеннер. Моол артистер «Чаа эрик» совхозтуң ажыл-ишчилеринге база оюн көргүскен.

Завхан аймактың артистери октябрьның 4-тен 10-га чедир республика найысылалы Кызылга болгаш өске-даа чамдык черлерге боттарының көргүзүглерин бараалгадырлар. Октябрь 8-те Кызылга улуг концерт болур.

Бистиң корр.

«ИДЕГЕЛДИҢ» МАРГЫЛДААЗЫ

АРТЕК. (Крым область). (СЭТА-ның корр.). Пионерлерниң «Артек» республиказының ордуларының, спортчу тудугларының чаптылганы Кара далайның шуут-ла эриинде Адыг-Дагның эдээнге октябрь 3-те уругларның «идегелдиң маргылдаалары» деп ийиги Бүгү-эвилел спортчу оюннарының түңнел кезээ эгелээн. Түңнел маргылдааларга киржир 2600 уругларның аразында—алдын болгаш мөңгүн медальдарның эдилекчилери, бирги разрядчылар, мастерге кандидаттар болгаш харын-даа спорт мастерлери безин 2500 ажыг кижи бар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында далай шивээзиниң хостакчыларынга алдар кылдыр алдарлыг Сапун-Дагның кырында чайнап турар мөңге оттан кывыскан факелди маадыр-хоорай Севастопольдуң төлээлекчилери «Артектиң» төп стадионунга экелгеннер. «Идегелдиң маргылдааларының» баштайгы шилилге ужуражышкыннарының тиилекчизи, Москваның 707-ги школазының 8-ки клазының өөреникчизи Алла Мартьянова оюннарның одун кывыскан.

Маргылдааларның аалчылары, алдаржаан спортсменнер Артекке боттарының мергежилин көргүзүп, белеткелдерин эрттирер, бичии спортсменнер-биле боттарының байлак дуржулгазын солужарлар. Маргылдаа октябрьның 13-ке чедир үргүлчүлээр.

Эң дээре болганнарны ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның, ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң болгаш Бүгү-эвилелдиң спорт комитединиң шаңналдары-биле демдеглээр.

Алма-Атаның 81-ги школазының сески клазының өөреникчизи Слава Котенков биле Караганда хоорайның 3-кү школазының сески клазындан Ирина Карелина баштайгы тиилекчилер болганнар.

ДОШЧЕ ҮНЕР МУРНУНДА

ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле шилиндек командазы бодунуң сезонун сентябрьның ортан үезинде Прагага делегей маргылдаазындан эгелээн. 1978 чылдың апрель 26-дан май 24-ке чедир делегейниң болгаш Европаның ээлчеглиг чемпионады база аңаа эртер.

№ 1 команданың чаа стардын хоккейге сонуургалдыглар четтикпейн манап турарлар. Ол команда эрткен сезонда аштырышкынга таваржып, ЧССР-ниң шилиндек командазынга аштыргаш, делегей чемпиону атты алыскан. Бо чылын команданы аныяк тренер Виктор Тихонов (ол Риганың «Динамо» клувун тергиин эки белеткээн) бодунуң холунга алганы «аарыкчыларның» сонуургалын өскүткен чадап чок.

Риганың «Динамо» клувунуң халдакчызы (Тихоновтуң өөреникчизи) Хельмут Балдерис амгы үеде «Футбол-хоккей» деп неделя санында үнүп турар сеткүүлге чуртта тергиин хоккейжи деп демдеглеттирген. Амгы үеде Тихонов ийи албан-дужаалга —ССРЭ-ниң чыынды командазының болгаш шилиндек клуб— ЦСКА-ның тренеринге томуйлаткан. Ол клуб — чурттуң шилиндек командазының бо чылгы база бир кол баазазы болур.

Виктор Тихонов июль ортан үезинден эгелеп бодунуң удурткан шилиндек командазын делегей чемпионадынга белеткеп эгелээн. Ол 31 хоккейжилерни чыып алган. Оларның хөй кезии бир чыл бурунгаар совет команданың адын камгалап турган ойнакчылар-дыр.

Чогум хоккей сезону сентябрь 4-те ССРЭ-ниң кубогу дээш маргылдаа-биле ажыттынган. Чурттуң ол чемпионады үш лигага эртер. Дээди лиганың он клуву чемпионатты октябрь 1-ден март төнчүзүнге чедир эрттирер.

«Известияның» шаңналы дээш национал командаларның чаңчыл болган маргылдаазы декабрь ортан үезинде болур. Москваның дожунга шаңнал ээлериниң аңгыда ЧССР-ниң, Швецияның, Финляндияның командалары болгаш Канаданың профессионал клубтарының бирээзи күжүн шенежирлер. «Известияның» шаңналы дээш маргылдаа доостурга, бистиң хоккейжилеривис Соңгу Америкага спортчу ужуражылгалар эрттирерлер. А ССРЭ-ниң чемпионады доозулган соонда, Прагага болур делегей чемпионадынга киржир мурнунда, ССРЭ-ниң шилиндек командазы Швеция болгаш Финляндия-биле эш хуу маргылдааларны эрттирерлер.

Даштыкыга-даа, бистиң чуртувуска-даа маргылдааларга киржир ужурлуг кол-кол клубтарывыстың оюну аажок солун болур. Чурттуң экс-чемпиону Москваның «Спартагы» Европа чемпионадының кубогу дээш Австрияга болгаш Швецияга ойнаар. ССРЭ-ниң чемпиону ЦСКА Финляндияга киржип турган маргылдаазын ам доозкан.

Сезон мурнунуң белеткел оюннарын эрттирери-биле даштыкыже үнери совет клубтарга чаңчыл апарган. ЦСКА элээн хөй катап ГФР-биле эш хуу ужуражылганы кылган. Москваның «Динамозу» ГДР-ге чаңчыл болган чайгы маргылдаазын эрттирген. Августа болуп тургулаан ол оюннарга совет хоккейжилер чүгле киржип турар эвес, а оларның удавас болур маргылдааларга эки белеткенип алырынга база дөгүм болган. А даштыкы тренерлерге болгаш ойнакчыларга совет хоккейниң арга-дуржулгазын өөренип алырынга база идиглиг болуп турар.

Маргылдааларга белеткел үезинде совет тренерлерниң чорудуп турар ажылы чүгле Европага эвес, океан ындыының чамдык чурттарының сонуургалын база хайныктырган. ССРЭ-ниң шилиндек клубтарының хоккейжилери дошче үнер мурнунда черге чаржып, аар атлетикага күжүн шенежип, баскетбол, гандбол ойнап турары-биле Канаданың болгаш АКШ-тың профессионалдарын кайгаткан. Ындыг белеткелди амгы үеде ажыктыг деп санап, хөй-хөй чурттарда ону калбаа-биле ажыглап турар апарган.

Бистиң клубтарывыстың спортчулары дошка белеткелден аңгы үелерде — шөлда ниити физиктиг болгаш атлетикага күш-дамырын сайзырадып турар. А кажан дош кырынга белеткелдер эгелей-даа бээрге, ону кагбастар. Тренерлерниң бодалын ёзугаар алырга, ындыг янзылыг белеткелдер бүгү сезон дургузунда хоккейжилерге ажыктыг.

Доштан аңгы белеткелдерни шак мынчаар чоп ажыглаар талазы-биле улуг ажылды Виктор Тихонов чорудуп турар. Дуржулгалыг тренер хоккейжилерни улам дадыктырар арганы тыпкан. Хөй-хөй специалистер болгаш тайылбырлакчылар бо сезонда ЦСКА-ның спортчулары бодунуң удурланыкчыларындан каш катап күштүг, шырак дээрзин бадыткап турар. Оларның ниити белеткели черле эки деп чүвени өске-даа фактылар бадыткаан. Оон уламындан чурттуң шилиндек командазы бедик көргүзүглерни бо чылын чедип алыр деп идегел улуг.

Владимир КИРИЛЮК,
ПМА-ның спорт тайылбырлакчызы.

Моол Арат Республиканың Завхан аймааның артистериниң октябрь 8-те

УЛУГ КОНЦЕРТИ

Политчырыдыышкын бажыңынга болур. Эгелээри 16.00, 19.00 шактарда. Билеттерни филармонияның төп кассазында садып турар. Коллективтиг чагыгларны 2-49-40 телефон дамчыштыр чагыдып ап болур.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 6-ДА

МОСКВАДАН
10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Ном сээн амыдыралыңда».
11.15—Уругларга фильм. «Хоочун чурттакчы». Уран-чечек фильм.
12.25—Новолипецкиниң металлургия заводунуң Культура бажыңының орус улустуң ниити ырының концерти.
12.50—16.05—Чапсар.
16.05—«ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязында».
17.20—17.30—Чапсар.
17.30—«Хөглүг стартар».

КЫЗЫЛДАН
18.15—«Сылдысчыгаш». Уругларга программа.
18.45—Телемедээлер.
18.55—Телефильм.
19.10—«Азия диптиң төвүнде». Дамчыдылга.
19.40—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН
20.00—ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязында.
21.00—Томскиниң кодээ ажыл-агый техникумунуң «Колосок» деп ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти.
21.30—Медээлер.
21.45—«Уруглар чуруп турлар».
22.00—ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи шаңналдың лауреады Святослав Рихтер ойнаар.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—«Үе». Информастыг программа. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязында.
00.00—01.30—Футболга делегей ужуражышкыны. Голландияның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары. Голландиядан дамчыдылга.

АГААР

Бөгүн республикага эдир булуттаар. Чагбас. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы мурнуу-барыын районнарга 7—12, өскелеринге 9—14 градус чылыг болур.

Кызылга база эдир булуттаар. Соңгу-чөөн чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 9—12 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Чоруушкун» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.30, 19.10, 21.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Хар кадын» 9.30, 11.10, «Оларның чүгле арының таныыр турган» 15.00, 16.40, «Изотоп» кафе» 12.50, 18.30, 20.50 шактарда.
«ВОСТОК»: «Душтук болгаш душтуу кыс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Сен чогунда» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ; Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кежээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, секретариаттың 2-23-35. солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. Чагыг № 237.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

ТС—01281.